

السلامة العامة

راهنمای آموزش کودکان کم توان ذهنی

ویژه مریبان

با مقدمه رئیس سازمان بهزیستی کشور

دفتر اول

مهارت‌های شناختی پایه

عنوان و نام پدید آور : راهنمای آموزش کودکان کم توان ذهنی؛ ویژه مربیان/گروه مولفان فرید

مفیدی... [و دیگران]: با مقدمه رییس سازمان بهزیستی

مشخصات نشر : تهران: سازمان بهزیستی کشور، ۱۳۸۷ .

مشخصات ظاهری : ج ۶: مصور.

شابک : دوره: ۲-۰۰-۵۵۱۷-۶۰۰-۹۷۸ : ج ۱: ۸-۸۷-۶۷۶۹-۶۶۴-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی : فنی

یادداشت : گروه مولفان علیرضا سعادت، علی حسین معین نعمتی، فرید مفیدی، کاظم نظم ده، با همکاری: فاطمه جعفری، انیس سهیلی، فائقه مصباح، فهیمه نجاتی.

مندرجات : ج ۱. مهارت‌های شناختی پایه - - ج ۲. مهارت‌های خود یاری - - ج ۳. مهارت‌های ریاضی - - ج ۴. مهارت‌های ترسیم - - ج ۵. علوم و اطلاعات عمومی - - ج ۶. مهارت‌های اجتماعی.

موضوع : کودکان عقب مانده

موضوع : کودکان عقب مانده - آموزش و پرورش

شناسه افزوده : فرید مفیدی

شناسه افزوده : سازمان بهزیستی کشور

رده بندی کنگره: HV۸۹۱/۲ ۱۳۸۷

رده بندی دیویی : ۳۶۲/۳

شماره کتابشناسی ملی : ۱۶۰۱۹۰۸

عنوان: راهنمای آموزش کودکان کم توان ذهنی - دفتر اول - مهارت‌های شناختی پایه

گروه مؤلفان(به ترتیب الفبا): علیرضا سعادت، علی حسین معین نعمتی، فرید مفیدی، کاظم نظم ده

با همکاری: فاطمه جعفری، انیس سهیلی، فائقه مصباح، فهیمه نجاتی

ناشر: اداره کل روابط عمومی سازمان بهزیستی کشور

صفحه آرا: گروه سایه‌سان

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: خجسته

طراح جلد: کاوه کهن

شمارگان: ۲۵۰۰ نسخه

نوبت چاپ: چاپ اول - ۱۳۸۷

شابک دوره: ۲-۰۰-۵۵۱۷-۶۰۰-۹۷۸

شابک دفتر اول: ۸-۸۷-۶۷۶۹-۶۶۴-۹۷۸

مقدمه

از دیرباز همواره تعداد چشمگیری از افراد بر اثر عوامل مختلفی اعم از وراثت، مشکلات دوران بارداری و حین و پس از تولد و نیز بیماری‌ها و سوانح دچار نواقص ذهنی و یا جسمی می‌گردند که این عوارض و مشکلات یا به عبارتی معلولیت‌ها در تمام دوران زندگی و تا پایان عمر با آنان همراه می‌باشد.

انجام اقدامات پیشگیرانه به منظور کاهش نرخ رشد معلولیت با بهره‌گیری از ابزارها و روش‌های مختلف و نیز ایجاد امکانات رفاهی و اجرای برنامه‌های متعدد و متنوع توانبخشی در وجوه توانپزشکی، توانبخشی اجتماعی، توانبخشی حرفه‌ای و به ویژه توانبخشی آموزشی همگی از جمله وظایف ذاتی سازمان بهزیستی کشور بوده که تولیت امور معلولان را بعهده دارد. ارائه چنین خدماتی به جامعه و افراد معلول و خانواده آن‌ها نویدبخش آن است که در چشم‌انداز زندگی این عزیزان شرایطی ایجاد شده و تسهیلات و زمینه‌هایی فراهم گردد تا ایشان از شرایط برابر با سایر افراد جامعه برخوردار شده و با مشارکت هر چه بیشتر و عینی‌تر در جهت تجلی حقوق حقه خود گام بردارند.

هدف از تهیه و تدوین مجموعه آموزشی حاضر که به اهتمام معاونت توانبخشی سازمان برای اولین بار آماده شده شامل گردآوری اطلاعات آموزشی در زمینه مهارت‌های فردی و اجتماعی معلولان ویژه مربیان شاغل در مراکز معلولان ذهنی بوده تا با بکارگیری اصول و مطالب آن بعنوان کتاب کار و ابزاری برای برنامه‌ریزی آموزشی و کاربردی جهت آموزش کودکان معلولی ذهنی مورد بهره‌برداری لازم قرار گیرد.

امید است انتشار این مجموعه موجب ارتقاء سطح زندگی و کسب استقلال عزیزان معلول ذهنی گردیده و آنان را در غلبه بر مشکلات ناشی از معلولیت یاری نماید.

دکتر ابولحسن فقیه

رئیس سازمان بهزیستی کشور

زهار بجز عشق در شغل نگیری

مربیگری کودکان استثنایی و اشتغال در توانبخشی به واقع یک شغل نیست، بلکه عشق و علاقه خالصانه است.

طی سال‌هایی که در حیطه توانبخشی مشغول به کار بوده‌ام بارها شاهد بودم آن‌ها که به حرفه خود صرفاً به عنوان یک شغل می‌نگریستند و به آن عشق نمی‌ورزیدند، تاب ادامه‌ی مسیر را نداشته و صحنه را ترک کردند، و من به سهم خود به آنان که مقاومت نموده و ماندند، دست مریزاد می‌گویم و آرزوی بهترین‌ها را برای ایشان دارم.

مربیان زحمتکش و بزرگواری که در کلاس‌های آموزش کودکان کم‌توان ذهنی مشغول به کار هستند، نیرو و انرژی خود را از شکوفایی استعدادی هر چند کوچک در توانجویان و جاری شدن اشک شوق در چشمان مادران می‌گیرند و هیچ چیز جز درخشش برق امید در دیدگان مادران و پدران دارای فرزند کم‌توان، نمی‌تواند انگیزه‌ی تلاش و کار را در شرایط سخت توانبخشی، ایجاد نماید.

در طول سالیان فعالیت در مراکز آموزش و توانبخشی همواره کمبود مرجعی جامع و کاربردی در زمینه‌ی توانبخشی آموزشی از جمله دغدغه‌های جدی در امر فعالیت آموزشی این مراکز بوده است. از این‌رو بر آن شدیم تا با گردآوری دست‌ورالعمل‌های آموزشی از بین منابع متعدد و پراکنده موجود و تلفیق آن با تجربیات خود، مجموعه‌ای کاربردی برای استفاده مربیان مراکز توانبخشی فراهم نماییم.

کتاب حاضر که نیازهای آموزشی کودکان کم توان ذهنی با معلولیت متوسط و خفیف (تربیت‌پذیر و آموزش‌پذیر) را تا حدود ۱۴ سالگی در برمی‌گیرد، به گونه‌ای طراحی شده است که در حیطه‌های مختلف آموزشی، تمریناتی کاربردی و عملی با ذکر مثال‌های فراوان جهت استفاده در کلاس ارائه می‌دهد. امید است این تمرینات بتواند راهگشای مربیان زحمتکش مراکز در برنامه‌ی کلاس‌های آموزشی باشد. لازم به ذکر است در این مجموعه به تمرینات گفتار و زبان و موارد حسی - حرکتی بطور مشخص پرداخته نشده که امیدواریم در آینده بتوانیم این بخش‌ها را اضافه کنیم.

ضمناً بر خود فرض می‌دانم از حمایت‌ها و همکاری‌های معاون محترم توانبخشی سازمان بهزیستی کشور جناب آقای نظمه و زحمات جناب آقای نعمتی نهایت تشکر و قدردانی را نمایم.

بی‌شک مجموعه حاضر خالی از نقص نیست و تجارب و نقطه نظرات مربیان، مدیران، کارشناسان توانبخشی و روانشناسان مراکز، می‌تواند راهگشای ما در اصلاح و تکمیل این مجموعه در چاپ‌های بعدی باشد.

مفیدی

پاییز ۸۷

بنام آنکه فطرت آموخت

سپاس خداوند علیم و توانا را که به ما نعمت و رحمت خدمت به افراد دارای معلولیت را ارزانی نمود و در این رهگذر مسیری را قرار داد تا برای آسان زیستن و کسب رفاه و آسایش این عزیزان بیوئیم و بکوشیم.

آنچه در جریان توانبخشی کشور ما قابل توجه است اقدامات گسترده و متعددی بوده که هدف تمامی آن‌ها ایجاد نگرش مثبت و باور توانمندی‌ها و قابلیت‌های فراوان افراد دارای کم توانی ذهنی و جسمی در جامعه می باشد.

توانبخشی آموزشی یکی از وجوه بسیار اساسی و با اهمیت در فعالیت‌های توانبخشی بویژه افراد دارای معلولیت ذهنی بوده، بطوری‌که با اهتمام به آموزش مهارت‌های فردی و اجتماعی می‌توان اقدام جدی در کسب استقلال این عزیزان بعمل آورد. به عبارت دیگر با اجرای برنامه‌های آموزشی در مراحل مختلف رشد این افراد، سعی بر این است تا حداکثر قابلیت‌ها، توانمندی‌ها و کفایت‌های شخصی آنان را به ظهور رساند.

افراد معلول ذهنی با آموزش‌های مناسب و کسب مهارت‌های لازم قادر خواهند شد تا بسیاری از فعالیت‌های عادی زندگی روزمره را، هر چند با کمی تفاوت و کندتر از دیگران، انجام دهند. چنین آموزش‌هایی موجبات کسب استقلال فردی این عزیزان را فراهم کرده و آنان را از وابستگی دور خواهد نمود.

مجموعه‌ی حاضر که در چند جلد تهیه شده دغدغه‌ی بسیاری از مدیران، صاحب نظران و کارشناسان طی سال‌ها فعالیت مستمر در مراکز آموزش و توانبخشی کودکان معلولان ذهنی در سراسر کشور بشمار می رود و حاصل تلاش فراوان و همت جمعی عزیزان بسیاری است.

آموزش بعنوان یکی از دستاوردهای تکنولوژیک و دستورالعملی در امر آموزش افراد کم توان ذهنی بشمار آمده که به منظور ساماندهی جریان آموزش مراکز ویژه آموزشی و توانبخشی افراد کم توان ذهنی که تعداد قابل توجهی از کل مراکز حوزه معاونت توانبخشی سازمان بهزیستی را تشکیل می دهند، بکار گرفته خواهند شد.

امید که انتظار سال‌های متمادی عزیزان فعال در این مراکز با انتشار اثر حاضر به سر آمده و مطالب و محتوای آن‌ها سودمند و مفید به فایده واقع شود. هر چند جا دارد که یادآوری نمایم این مجموعه بی‌نقص و کامل نبوده و در نظر است در بازنگری‌های آتی یقیناً با بهره‌مندی از نظرات همه صاحب نظران، کارشناسان و دست‌اندرکاران امر نسبت به تکمیل و گنجاندن مطالب و عناوین مفید و لازم جهت غنای هر چه بیشتر مجموعه اقدام گردد.

در اینجا لازم می‌دانم از زحمات و تلاش ارزشمند و گرانقدر مجموعه مدیریت و کارکنان مرکز آموزشی و توانبخشی مفید شهرستان کرج، مدیریت محترم دفتر امور توانبخشی معلولان ذهنی، بویژه سرکار خانم صفری که در تدوین مجموعه مشارکت داشتند و نیز سایر اساتید و عزیزانی که به هر نوع همکاری نمودند تقدیر و تشکر نمایم. نهایتاً از انتشارات دانژه بویژه استاد ارجمند جناب آقای دکتر سازمند که همراهی صمیمانه در انتشار مجموعه داشتند، ما تقدیر و تشکر می‌نماییم. با آرزوی توفیق برای تمامی عزیزان در خدمت به جامعه‌ی بزرگ معلولان کشور.

کاظم نظم ده

معاون امور توانبخشی
سازمان بهزیستی کشور

راهنمای استفاده از این کتاب

مربیان گرامی؛ مجموعه کتاب‌های راهنمای آموزش کودکان کم‌توان ذهنی به عنوان کتاب کار و ابزاری برای برنامه‌ریزی عملی و کاربردی جهت آموزش کودکان کم‌توان ذهنی طراحی شده است.

محتوای دفاتر این مجموعه شامل عناوین مختلفی مانند مهارت‌های پایه، اطلاعات عمومی، مفاهیم اولیه ریاضی، مهارت‌های ترسیم، مهارت‌های شخصی و اجتماعی می‌باشد که سعی شده در سطوح مختلف و در توان یک کودک ۷ یا ۸ ساله‌ی عادی طراحی گردد. خواهشمند است قبل از شروع استفاده از این مجموعه به نکات زیر توجه نمائید:

در این مجموعه مواد آموزشی را به جهت آشنایی بیشتر مردم و جامعه (والدین) با اسامی‌ای مانند ریاضی، علوم، ترسیم و... معرفی و نام‌گذاری کرده‌ایم. ولی شما ممکن است با اصطلاحاتی مانند مهارت‌های شناختی - مهارت‌های حرکتی و... بیش‌تر برخورد کرده باشید. دقت نمائید که در این موارد تضادی وجود ندارد و صرفاً یک نام‌گذاری قراردادی است.

مطالب آموزشی شامل موارد زیر است:

- (۱) مهارت‌های پایه: تمریناتی که به توجه و تمرکز دیداری و شنیداری، هماهنگی چشم و دست، توجه و تمرکز، تقلید، بازی و طبقه‌بندی می‌پردازد، ارائه شده است.
- (۲) علوم و اطلاعات عمومی: در این قسمت افزایش اطلاعات عمومی کودک شناخت خود، میوه‌ها، خوراکی‌ها، حیوانات، محیط طبیعی، رنگ‌ها، مفاهیم متضاد آب و هوا، بهداشت و بیماری‌ها و مشاغل مطرح شده است.

۳) مهارت‌های ترسیم: گرفتن مداد، خطوط آزاد، عمودی و افقی، خطوط دورانی، صحیح گرفتن مداد، پر رنگ کردن خطوط عمودی و افقی، رنگ آمیزی، گردی اولیه پررنگ کردن دایره و اشکال دیگر، لوحه نویسی و کامل کردن آدمک مطرح گردیده است.

۴) ریاضی: در دفتر دیگر مهارت‌های پیش نیاز پایه اعداد، اشکال، قیاس، مفاهیم پایه، مفاهیم متضاد، طبقه بندی پول و زمان مورد توجه قرار گرفته است.

۵) مهارت‌های اجتماعی شامل برقراری ارتباط، رفتار در مدرسه و مقررات مربوط به آن، رفتارهای مربوط به خود، احترام به دیگران، فعالیت گروهی، رفتارهای دوستانه، رفتار در اماکن عمومی، رفتار نسبت به معلم و درس، مشاغل، فایق شدن بر مشکلات، اطلاعات مربوط به خود، بیان احساسات، مهمان بازی با دوست، آداب خرید، مراسم‌های خاص، مکالمه تلفنی، راهنمایی و رانندگی و مسائل مذهبی در این جلد مطرح شده است.

۶) مهارت خود یاری: در این قسمت به مهارت‌های مورد نیاز کودک برای زندگی روزمره شامل پوشیدن، کار با وسایل، خوردن و ... پرداخته شده است.

در بدو ورود کودک به مرکز و قبل از شروع آموزش، او را از جنبه‌های مختلف مهارت‌های پایه، اطلاعات عمومی، اطلاعات ریاضی، مهارت‌های ترسیم، مهارت‌های فردی و اجتماعی ارزیابی نمائید، سپس سطح توانایی وی را مشخص نموده و نیاز او را بسنجید.

* توجه: اگر کارنامه‌ای جهت سنجش او در اختیار ندارید می‌توانید با کمک مواد آموزشی پیشنهادی این کتاب، سیاهه‌ای [چک لیست] جهت ارزیابی تهیه کنید.

پس از مشخص شدن این که کودک در چه سطحی قرار می‌گیرد در هر یک از موارد فوق و با در نظر گرفتن بهره هوشی و سایر توانایی‌های وی در هر بخش تکالیفی را متناسب با نیاز وی انتخاب کنید و در برنامه آموزشی قرار دهید. بخاطر داشته باشید که در هر دوره آموزشی (مثلاً دو یا سه هفته‌ای) می‌توانید هم‌زمان از هر عنوان یا واحد درسی یک مورد را انتخاب نموده و آموزش دهید ولیکن مدّ نظر داشته باشید موارد چنان انتخاب گردند که در امر آموزش تداخل ایجاد نمایند.

برای انتخاب برنامه آموزشی برای یک کودک طی یک دوره ۳ تا ۴ هفته‌ای می‌توانید مشابه مثال‌های زیر که برای یک کودک قوی یا آموزش پذیر، کودک با مشکلات متوسط و یک کودک ضعیف طراحی شده عمل نمائید.

نمونه‌ای از تمرینات یک کودک ضعیف:

مهارت‌های پایه:

مهارت‌های بینایی: تمرکز بر شی متحرک و تعقیب آن با چشم توجه و هماهنگی چشم و دست، گرفتن شی متحرک، میله صاف، گرفتن توپ. مهارت‌های شنیداری: توجه شنیداری، جهت‌یابی شنیداری. تقلید حرکات دست و حالات صورت، تقلید صدا، ناز کردن عروسک

خودیاری: آشامیدن با لیوان - گرفتن قاشق

ترسیم: گرفتن مداد، خطوط آزاد، رنگ‌آمیزی اشکال بزرگ

علوم: شناخت آب، یک میوه، یک شی، یک خوراکی

اجتماعی: توجه به نام خود، دست دادن، بای بای کردن

نمونه‌ای از تمرینات یک کودک در سطح متوسط:

مهارت‌های پایه:

مهارت‌های بینایی: تمیز بینایی بر مبنای رنگ، شکل

هماهنگی چشم و دست: پازل یک تکه، نخ و مهره، میله مارپیچ، گرفتن و انداختن توپ

مهارت‌های شنیداری: تمیز شنیداری صداهای محیطی و...

تقلید: الگو سازی فضایی مثل چیدن مکعب در حالت‌های مختلف

بازی: نمادین با ماشین یا عروسک

خودیاری: پوشیدن شلوار، بازو بستن دکمه و زیپ

ریاضی: شمارش طوطی‌وار، رابطه، مفهوم عدد، مفاهیم متضاد

ترسیم: رنگ‌آمیزی ظریف، خطوط افقی و عمودی، رسم گردی

علوم: شناخت رنگ، محیط طبیعی مثل دریا

اجتماعی: یک مورد از امکان عمومی، شغل، تعارف خوراکی

نمونه‌ای از یک کودک سطح بالا:

پایه

بینایی: تکمیل بینایی، حافظه بینایی

شنیداری: تکمیل شنیداری، حافظه شنیداری

هماهنگی چشم و دست: ماز، پازل چند تکه

خودپיاری: آداب غذا خوردن، پوشیدن و در آوردن دستکش و پیراهن

ریاضی: شناخت عدد، ارزش عدد

ترسیم: کپی اشکال هندسی، لوحه

علوم: رنگ‌های سمبولیک، محیط شهری

اجتماعی: رفتار در اماکن عمومی، اطلاعات مربوط به خود، یک مفهوم مذهبی

هر دوره آموزشی را متناسب با سطح کودک از دو هفته تا یک یا دو ماه در نظر بگیرید.

اگر کودک در طی یک دوره آموزشی بخشی از تکالیف مورد نظر را یاد گرفت، می‌توانید آن مورد را ارتقاء دهید و سایر موارد را تا انتهای دوره ادامه دهید.

چنانچه از عدم یادگیری کودک به دلیل عدم توانایی وی در آن ماده آموزشی اطمینان حاصل نمودید، می‌توانید مواد دیگر را جایگزین نمائید و اصراری به تکرار مجدد ننمایید.

توجه داشته باشید که ممکن است در بین دروس مواردی را مشاهده کنید که سطوح بالا بوده و برای اکثر کودکان مرکز توان‌بخشی قابل استفاده نباشد ولی ما با توجه به این که کتاب حاضر یک کتاب راهنما و کاربردی است مجبور بودیم تمرینات را از سطوح بسیار پایین تا سطوح بالا ارائه نمائیم تا طیف وسیع‌تری از کودکان را پوشش دهد و این مربیان و روان‌شناسان مرکز هستند که باید پس از ارزیابی کودک، تمرین مناسب وی را انتخاب کنند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۵	کلیات و تعاریف
۱۹	پیشگفتار
بخش ۱: پرورش مهارت‌های بینایی	
۲۱	توجه بینایی
۲۲	ردیابی بینایی
۲۲	هماهنگی چشم و دست
۲۳	(۱) گرفتن شیء جلوی چشم و حرکت دست با چشم
۲۳	(۲) حرکت به سمت شیء و گرفتن آن
۲۴	(۳) حرکت اشیاء روی زمین و به هم زدن اشیاء
۲۴	(۴) ور رفتن با اشیاء
۲۵	(۵) برداشتن و منتقل کردن اشیاء از یک محل به محل دیگر
۲۵	(۶) گرفتن توپ
۲۶	(۷) تخمین سرعت
۲۶	تمیز بینایی
۲۹	حافظه بینایی
۳۰	توالی بینایی
۳۱	تکمیل بینایی
بخش ۲: پرورش مهارت‌های شنیداری	
۳۳	توجه شنیداری
۳۴	جهت یابی شنیداری
۳۴	ردیابی شنیداری
۳۶	تمیز شنیداری
۳۸	تکمیل شنیداری
۳۹	حافظه شنیداری
۴۰	توالی شنیداری

بخش ۳: پرورش مهارت‌های لامسه

- ۴۱ زبری، نرمی، سردی، گرمی و ...
- ۴۲ حس درد
- ۴۳ تشخیص، تمایز
- ۴۳ تشخیص جنس
- ۴۴ تشخیص شکل

بخش ۴: پرورش مهارت‌های چشایی

- ۴۵ توجه و تمیز مزه‌ها

بخش ۵: پرورش مهارت‌های بویایی

- ۴۷ مهارت‌های بویایی

بخش ۶: تقلید

- ۴۹ تقلید حرکات اعضای بدن و دست
- ۵۰ تقلید حالات صورت، دهان و زبان
- ۵۱ تقلید صداها و کلمات

بخش ۷: توجه

- ۵۳ رفتارهای مربوط به گوش دادن و نگاه کردن
- ۵۴ وسایل کمک آموزشی
- ۵۴ دارودرمانی
- ۵۴ تمرینات مستقیم با رویکرد رفتاری (شکل‌دهی)
- ۵۵ تمرینات مربوط به رویکرد عصب‌شناختی
- ۵۵ تمرینات مربوط به رویکرد شناختی

بخش ۸: تمیز و طبقه‌بندی

- ۵۷ جور کردن اشیاء بر مبنای شکل
- ۵۸ جدا کردن رنگها
- ۵۹ جور کردن احجام

بخش ۹: بازی

- ۶۱ بازی آزاد
- ۶۲ بازی نمادین
- ۶۲ بازی گروهی

کلیات و تعاریف

کم‌توانی^۱ ذهنی یا به اصطلاح دیگر نارسایی رشد قوای ذهنی موضوع تازه و جدیدی نیست بلکه در هر دوره و زمان افرادی در اجتماع وجود داشته‌اند که از نظر فعالیت‌های ذهنی در حد طبیعی نبوده‌اند، بخصوص از روزی که بشر زندگی اجتماعی را شروع کرده موضوع کسانی که به عللی قادر نبودند خود را با اجتماع هماهنگ سازند مطرح بوده است. باید توجه داشت که در عصر حاضر نوع نگرش در مورد کودک کم‌توانی ذهنی در جوامع مختلف متفاوت است تاریخچه عقب ماندگی ذهنی در ایران اولین بار در دین زرتشت به چشم می‌خورد و دین زرتشت در ردیف اولین ادیانی است که کمک، ملاحظت و همراهی با عقب ماندگی ذهنی را عنوان می‌کند و دین اسلام با فرامین آسمانی در این زمینه مکمل تمام توصیه‌هایی است که در سایر ادیان گذشته در این مورد اشاره نموده‌اند.

تعریف کم‌توانان ذهنی:

تاکنون در مورد افراد کم‌توان ذهنی تعاریف متعددی آورده شده است که به چند تعریف که در دنیا بیشتر متداول بوده اشاره می‌گردد:

انجمن رسیدگی به مسائل و مشکلات عقب مانده‌ها در آمریکا

«کم‌توانایی ذهنی عبارت از نقص یا نارسایی است که از لحاظ فعالیت عمومی هوش در مقایسه با افراد دیگر به چشم می‌خورد و باعث عدم تطابق با محیط در دورانهای مختلف

۱- در این کتاب ما واژه کم‌توانی ذهنی را معادل عقب‌ماندگی در نظر گرفته‌ایم و منظور فردی است که بهره‌ی هوشی او کم‌تر از ۷۰ باشد.

رشد می‌شود.» (در این تعریف به عواملی که در ایجاد و بروز عقب ماندگی موثرند توجهی نشده است)

«کم‌توان ذهنی به کسی اطلاق می‌گردد که بر اثر اختلال یا کم کاری در ذهن، در انجام امور جاری رفع مشکلات و پذیرش رفتاری سازگارانه با محیط، در حدی پائین تر از افراد مشابه با همسن خود توانایی داشته باشند.»

بطور کلی از تمام تعاریف این طور معلوم می‌شود که کم‌توانان ذهنی افرادی از جامعه هستند که از نظر فعالیت‌های ذهنی نسبت به همسالان خود ضعیف‌تر هستند و در نتیجه نمی‌توانند از عهده انتظارات و تقاضای خانواده و جامعه برآیند و از توانایی یادگیری، همسازی با محیط، بهره برداری از تجربیات، درک مفاهیم، قضاوت و استدلال صحیح به درجات مختلف محرومند و این نارسایی از بدو تولد یا مراحل اولیه کودکی وجود دارد.

طبقه‌بندی عقب ماندگی ذهنی (کم توانان ذهنی)

بطور کلی کسانی که در برخورد با مسائل و تطابق با محیط کندتر از سایرین باشند و در برآورد آزمون هوشی، هوش بهر کمتر از ۷۰ را دارا شوند کم توان ذهنی محسوب می‌گردند لذا بمنظور تسهیل در شناخت و همچنین با توجه به حد توانایی آنان، بمنظور ارائه خدمات آموزشی و توانبخشی کودکان کم توان ذهنی را از نظر بهره هوشی به سه گروه تقسیم می‌کنند.

۱- کم‌توان ذهنی عمیق (پناهگاهی)

۲- کم‌توان ذهنی تربیت‌پذیر

۳- کم‌توان ذهنی آموزش‌پذیر

۱- کم‌توان ذهنی عمیق (پناهگاهی)

کم‌توان ذهنی عمیق که بیشتر به علل ارثی و مادرزادی مبتلا به ناهنجاریهای متعدد شده‌اند در این گروه قرار دارند. هوش بهر این افراد از ۲۵ تجاوز نمی‌کند. اغلب این افراد علاوه بر نارسایی عقلی، نارسایی جسمی حرکتی و نقایص عضوی نیز دارند.

کوتاهی یا بلندی پیشانی، کوچکی یا بزرگی جمجمه نیز در برخی از آن‌ها دیده می‌شود. در اکثر موارد آب دهانشان از گوشه لبها جاری است بسیاری از آن‌ها مشکل

جویدن حتی بلعیدن دارند تغذیه از طریق غذاهای پوره شده و حتی مایعات حاوی مواد غذایی صورت می‌گیرد کنترل ادرار و مدفوع به ندرت بوجود می‌آید. حملات صرع و یا فلج نیمی از بدن در این‌گونه کودکان شایع‌تر است.

ایشان از لحاظ ذهنی در سطح بسیار پائین باقی می‌ماند قدرت تخیل ندارند حافظه در آن‌ها دیده نمی‌شود از تکلم بعنوان وسیله ارتباطی نمی‌توانند استفاده کنند.

از لحاظ عاطفی: قیافه آن‌ها فاقد علامت و نشانه‌های عاطفی و هیجانی گویا است از لحاظ فعالیت بدنی نیز محدودیت دارند. یک دسته از ایشان به لحاظ هوش و فعالیت ذهنی بسیار ضعیف هستند و از این لحاظ می‌توان زندگی آن‌ها را نوعی زندگی گیاهی تلقی کرد، دسته دیگر که فعال‌تر هستند و قدرت یادگیری بیشتری نسبت به گروه قبلی دارند می‌توانند نام خود را فراگیرند و یا تکلم را در حد ابتدایی بیاموزند برای این‌گونه کودکان صدا، رنگ، نور و همچنین بازی‌های ساده تا حدی جذاب است و می‌تواند موجبات سرگرمی آنان را فراهم کند بد نیست گاهی در حد توانایی خودشان به فعالیت‌های بازی گونه و یا در صورت امکان چرخیدن در باغ یا هوای آزاد بپردازند.

۲- گروه کم توانان ذهنی تربیت‌پذیر:

این گروه که به آن‌ها کم‌توان متوسط می‌گویند ۱۰ تا ۲۰ درصد کل معلولین ذهنی را شامل می‌شوند. توانایی ذهنی آن‌ها از یک کودک ۶ تا ۷ ساله عادی تجاوز نمی‌کند. هدف از آموزش و تربیت آنان بیشتر آن است که طفل بتواند مراقب خود باشد و احتیاجات اولیه خود مانند غذا خوردن، لباس پوشیدن، توالی رفتن و شستشو را رفع کند قادر به آموختن مواد درسی مانند خواندن و نوشتن نیستند، دارای قدرت تصمیم و تمیز بسیار پائین هستند در دقت و تمرکز حواس ثبات زیادی ندارند و زود خسته می‌شوند و به همین لحاظ زمان فعالیت آن‌ها بایستی کوتاه و متعاقب هر دوره فعالیت باید دوره استراحتی در برنامه آن‌ها پیش بینی شده باشد. قضاوت و استدلال آن‌ها بهتر از گروه قبلی (پناهگاهی) است. از لحاظ عاطفی وضع بسیار متغیری دارند.

استفاده از این افراد بستگی به خصوصیات خلقی آن‌ها دارد اگر از لحاظ خصوصیات خلقی متعادل‌تر باشند می‌توان در اجرای کارهای ساده و یکنواخت از آن‌ها استفاده کرد ولی نباید انتظار داشته باشیم که در آن واحد هم سرعت و هم دقت لازم را از خود نشان دهند.

از ایشان در شرایط اجتماعی مناسب با انجام همین فعالیت‌های ساده می‌توانند درآمدی داشته باشند و استقلال اقتصادی نسبی بدست آورند ولی به هر حال نیاز به سرپرست و قیم دارند.

۳- گروه کم توانان ذهنی آموزش پذیر

افراد این گروه ۷۰ تا ۸۰ درصد معلولین ذهنی را تشکیل می‌دهند. این افراد از لحاظ دانستن لغات ضعیف‌اند. مفاهیم را خوب درک نمی‌کنند، آموزش کلاس عادی ندارند. از لحاظ عاطفی واکنشهای لازم را به دست نمی‌آورند تمرکز و دقت در آن‌ها محدود است. غالباً می‌توانند تحصیلات ابتدایی را تا کلاس ۴-۵ البته با کندی و تاخیر فراگیرند آنچه را که باید همیشه در نظر داشت آسانی برنامه‌ها، زمان و تکرار برای یادگیری در آنهاست. البته لازم به توضیح است که کودکان کم توان ذهنی در همه زمینه‌های یادگیری ناتوانی و نارسایی ندارند در گروه آموزش‌پذیر افرادی پیدا می‌شوند که از لحاظ یادگیری در کارهای عملی و غیر کلامی به حد متوسط کودکان عادی می‌رسند از لحاظ خلقی و عاطفی نسبت به گروه تربیت‌پذیر تعادل بیشتری از خود نشان می‌دهند ولی باز هم بی‌اعتدالی دارند. گاهی بی‌قراری از خود نشان می‌دهند و دچار هیجانات شدید و ناگهانی می‌شوند بعزت نداشتن تفکر انتقادی، تلقین‌پذیر هستند و خیلی زود تحت تاثیر قرار می‌گیرند اگر در شرایط مناسبی باشند می‌توانند تا حدی استقلال اقتصادی و شخصی بدست آورند و اگر در شرایط محیطی نامناسب باشند خیلی زود دچار انحراف شده و به انواع مواد مخدر و فحشا و کجروی‌های دیگر جنسی آلوده می‌شوند.

پیشگفتار

یادگیری دارای مفهومی بسیار گسترده است و در واقع می‌توان گفت اکثر مهارت‌ها و رفتارهای انسان محصول دو عامل رشد و یادگیری می‌باشد. البته دو پدیده‌ی رشد و یادگیری همواره با یکدیگر در تعامل هستند و روی هم اثر متقابل دارند بویژه در کودکانی که در رشد طبیعی با نواقصی روبرو می‌شوند، در هر دو زمینه‌ی رشد و یادگیری باید به ایشان کمک شود.

ما در این بخش مطالبی را قرار داده ایم که عمدتاً پیش‌نیاز یادگیری و مهارت‌های مختلف می‌باشد. برای مثال برای اینکه کودکی بتواند پدیده‌ای مثل سیب را بطور کامل بشناسد لازم است توانایی تمیز دیداری (تمیز شکل آن از سایر اجسام کره‌ای شکل) حافظه دیداری، توانایی تمیز شنیداری (برای تمیز نام آن) و حافظه شنیداری و حتی مهارت‌هایی مانند طبقه‌بندی و... را داشته باشد، ضمناً نیاز است جهت بیان نام آن علاوه بر سالم بودن اندام گویایی، توانایی الگوسازی و تقلید صوتی را نیز داشته باشد.

بنابراین در این قسمت از کتاب به مهارت‌هایی می‌پردازیم که می‌توانند پایه‌ی یادگیری‌های بعدی قرار گیرند. از جمله این موارد می‌توان به مهارت بینایی، مهارت شنیداری، توانایی طبقه‌بندی و توانایی تقلید اشاره نمود که هر یک خود به خرده مهارت‌هایی تقسیم می‌شوند. البته قابل ذکر است که برخی از این مهارت‌ها (بویژه در سطوح بالاتر) ممکن است با دروس دیگر (واحدهای درسی دیگر) تداخل پیدا کنند. برای مثال برخی از خرده

مهارت های بینایی مثل ادراک فضایی و الگوسازی در واحد درسی ریاضی نیز مطرح می شوند.

ما مهارت های پایه را به موارد زیر تقسیم کرده ایم و مربی این کودکان باید اطلاعات کافی در این موارد داشته باشد تا بتواند آموزش خود را به بهترین شیوهی ممکن برای آنان تنظیم نماید.

پرورش مهارت های پایه شامل مراحل زیرمی باشد.

- ۱) پرورش مهارت بینایی که شامل: [توجه بینایی، ردیابی بینایی، هماهنگی چشم و دست (حرکت به سمت شیء و گرفتن آن، حرکت اشیاء روی زمین و به هم زدن اشیاء، بازی با اشیاء، برداشتن و منتقل کردن اشیاء از یک محل به محل دیگر، گرفتن توپ و...، تخمین سرعت)، تمیز، حافظه، تکمیل، توالی] می باشد.
- ۲) پرورش مهارت شنیداری که شامل: (توجه، جهت یابی، ردیابی، تمیز، تکمیل، حافظه، توالی) می باشد.
- ۳) پرورش مهارت چشایی که شامل: (تلخی، شوری، شیرینی، ترشی و تندی) می باشد.
- ۴) پرورش مهارت بویایی
- ۵) تقلید که شامل: (تقلید حرکات دست و پا، دهان و زبان، صورت، صدا و کلمات) می باشد.
- ۶) توجه که شامل: (دارو درمانی، تمرینات مربوط به رویکرد عصب شناختی، رویکرد شناختی، و رویکرد رفتاری) می باشد.
- ۷) تمیز و طبقه بندی که شامل: (جور کردن اشیاء، رنگ ها، اشکال، تصاویر و احجام) می باشد.
- ۸) بازی که شامل: (بازی آزاد، گروهی و نمادین) می باشد.

بخش اول

پرورش مهارت بینایی

بخش عمده‌ای از یادگیری با کمک بینایی انجام می‌شود. در بحث بینایی تنها توانایی دیدن یا میزان دید مطرح نیست بلکه آن چه اهمیت دارد پردازش دیداری است. برای این که کودک توانایی پردازش دیداری مناسبی داشته باشد، لازم است طی رشد به تدریج خرده مهارت‌هایی را کسب نماید که ما در این جا به برخی از این موارد اشاره می‌کنیم.

توجه بینایی

گاهی ممکن است کودک حس بینایی طبیعی داشته باشد ولیکن عملکرد بینایی وی ضعیف باشد و نتواند روی محرکات دیداری تمرکز نماید.

فعالیت‌های پیشنهادی

الف) پرورش توانایی توجه بینایی از طریق تحریک حس بینایی: اشیاء رنگی و متحرک را در معرض دید کودک قرار دهید و او را تشویق کنید به آنها نگاه کند.
ب) پرورش توانایی بینایی از طریق محیط برانگیزنده حس بینایی: کودک را در اتاقی که نور مناسبی دارد و فعالیت‌های خانواده در آنجا صورت می‌گیرد قرار دهید (این کار زمانی صورت گیرد که کودک کاملاً هوشیار است). فعالیت‌هایی که در اطراف کودک انجام می‌گیرد باعث تحریک بینایی او می‌شود و آگاهی را از اشخاصی که در اطرافش هستند بالا می‌برد.

ج) خودآگاه شدن از طریق نگاه کردن در آینه: در اطراف کودک آینه‌هایی قرار دهید بطوریکه کودک تصویر خود را در آینه ببیند. (جانسن ۱۳۶۳ ص ۸۴ و ۹۴)

د) در اتاق تاریک چراغ قوه ای را روشن و خاموش کنید تا به آن نگاه کند.
ه) چیزی شبیه فرفره یا اسباب بازی‌هایی که چراغ آن روشن، خاموش می‌شود در مقابل کودک قرار داده وی را تشویق کنید به آن نگاه کند.

نکته: توجه داشته باشید که تمام تمرینات هماهنگی چشم و دست و سایر بخش‌های مهارت‌های بینایی به پرورش توجه و تمرکز بینایی نیز کمک می‌نماید بنابراین آن‌ها را نیز می‌توان برای این منظور در نظر گرفت.

ردیابی بینایی

یعنی تمرکز بر یک شیء متحرک و تعقیب آن با چشم.

فعالیت‌های پیشنهادی

الف) چراغ قوه کوچکی را در فاصله ۳۰ سانتی‌متری سر کودک نگهدارید. چراغ قوه را روشن کنید و نورش را به چشمان کودک بتابانید. زمانی که چشمان کودک به نور متمرکز شد، به آرامی چراغ را از چپ به راست از بالا به پایین و دایره‌وار بچرخانید. چشمان کودک باید در جهت حرکت نور حرکت کند.
ب) تمرین فوق را می‌توانید با اشیاء دیگر نیز انجام دهید.
نکته: ردیابی می‌تواند در خطوط افقی - عمودی یا مورب و حتی خطوط منحنی و دایره‌ای باشد. (همان منبع، ص ۴۹)

هماهنگی میان چشم و دست

در برخی کودکان، مغز با مشکلات پردازش شماهای بصری مواجه می‌شود. که این مشکلات بر روی حرکات دست‌ها نیز مؤثر می‌باشد.
(هماهنگی میان حرکات چشم و دست ممکن است در متون مختلف در بخش‌های دیگری مثل مهارت‌های حرکتی مطرح شده باشد ولی ما این مورد را در قسمت مهارت‌های بینایی ارایه نموده ایم.)

۱) گرفتن شیء جلوی چشم، حرکت دست با چشم

نکته: توجه و ردیابی بینایی پیش زمینه انجام تمرینات زیر می‌باشد.
یعنی اینکه کودک بتواند شیء را جلوی چشمانش بگیرد و زمانیکه دستش را حرکت می‌دهد با چشمانش، دست یا شیء در دستش را دنبال کند.

فعالیت‌های پیشنهادی

الف) اشیایی که رنگی و جذاب و بزرگ هستند را جلوی چشمان کودک قرار دهید.
ب) اگر کودک قادر به گرفتن نمی‌باشد خودتان شیء را در دستان کودک قرار دهید و این تمرین را تا آنجا تکرار نمایید که بتدریج این مهارت در کودک ایجاد شود و بتواند اشیاء را خود، جلوی چشمانش ببرد.
ج) پس از این مرحله دستان کودک را حرکت دهید. او باید بتواند هم‌زمان با حرکت دستانش چشمانش را نیز حرکت دهد و دست خود را دنبال کند. بهتر است شیء رنگی و جذاب را در دستان کودک بگذارید تا هم‌زمان با حرکت دست با چشم به دنبال آن شیء بگردد. و یا حتی می‌توانید به جای شیء از خوراکی استفاده کنید و پس از این که با چشم آن را دنبال کرد به سمت دهان برده و بخورد.

۲) حرکت به سمت شیء و گرفتن آن

یعنی کودک بتواند به مرحله‌ای برسد که دستش را به سمت شیء برده و آن را بگیرد.

فعالیت‌های پیشنهادی

الف) زمانی که کودک به صورت طاق باز دراز کشیده است می‌توانید اشیاء را بالای سر کودک و در دسترس او آویزان کنید تا به آن‌ها چنگ بزند.
ب) اگر هیچ‌گونه حرکتی برای دست یافتن به شیء نکرد، دست او را بگیرید و به طرف شیء ببرید و هم‌زمان شیء را به سمت او حرکت دهید.
ج) اسباب‌بازی بزرگی را که توجه کودک را جلب کند در مقابل او بگیرید. هنگامی که کودک با یک دست شیء را گرفت، دست دیگرش را نیز روی آن بگذارید و شیء را به سمتش ببرید.

نکته: از جمله اشیائی که می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد: عروسک، توپ، خوراکی، جفجغه و غذا می‌باشد. (همان منبع ص ۱۶۷ و ۱۶۸)

۳) حرکت اشیاء روی زمین و بهم زدن اشیاء

یعنی کودک قادر باشد اشیائی را که روی زمین ریخته شده را به هم بزند و یا وسیله‌ای را روی زمین حرکت دهد.

فعالیت‌های پیشنهادی

الف) به کودک کمک کنید که اتومبیل، کامیون و یا اسباب‌بازی چرخ‌دار دیگری را با دست بگیرد و آن را روی زمین هل بدهد. به او پاداش دهید و بتدریج کمک خود را قطع کنید.

ب) به کودک کمک کنید تا اشیائی را که جلوی او قرار داده‌اید، به هم بزند و یک شیء را از میان آن‌ها بردارد. (همان منبع، ص ۱۷۴)

۴) بازی (وررفتن) با اشیاء

یعنی کودک بتواند با اشیائی که پیش رو دارد ور برود و بازی کند.

فعالیت‌های پیشنهادی

الف) شیء را مقابل کودک نگهدارید، هنگامی که کودک شیء را گرفت و نگاه‌داشت، دستان خود را روی دست کودک بگذارید و با شیء بازی کنید.

ب) کودک باید به تناوب از یکی از دست‌های خود استفاده کند. به تدریج از میزان کمک خود بکاهید. این تکلیف هنگامی به‌طور کامل انجام می‌شود که کودک به تنهایی با شیء ور برود. (وسایل مورد نیاز: جفجغه، زنگ و...)

(همان منبع، ص ۱۷۱)

۵) برداشتن و منتقل کردن اشیاء از یک محل به محل دیگر

یعنی کودک بتواند وسایلی را که در اطرافش است، (در حد توان کودک) از یک ظرف به ظرف دیگر یا از یک محل به محل دیگر بردارد و منتقل کند.

فعالیت‌های پیشنهادی

الف) از کودک بخواهید شیء ای را بردارد و آن را به محل دیگر منتقل کند یا آن را داخل ظرفی قرار دهد.

نکته: ابتدا از اشیاء بزرگ و سپس از اشیاء کوچک‌تر استفاده کنید و کودک را راهنمایی کنید که به هنگام گرفتن اشیاء به جای آن که از تمام انگشتانش استفاده کند، انگشت شست یا یکی از دو انگشت دیگرش را به کار گیرد.

نکته: ترتیب اشیائی که به کار می‌رود: ۱- مکعب‌های چوبی بزرگ ۲- مکعب‌های چوبی کوچک ۳- مهره‌های بزرگ ۴- مهره‌های کوچک ۵- میخ‌های چوبی کوچک ۶- دانه‌ی حبوبات (همان منبع، ص ۱۸۰)

۶) گرفتن توپ و.....

یعنی کودک قادر باشد توپ یا وسایلی را که به سمت وی پرتاب می‌شود بگیرد.

فعالیت‌های پیشنهادی

الف) تویی را به سمت کودک بیندازید و او را راهنمایی کنید تا بتواند توپ را بگیرد یا با راکت به توپ بزند. نکته: اگر کودک قادر به انجام این مرحله نبود می‌توانید ابتدا توپ را از فاصله خیلی نزدیک در دستان کودک قرار دهید و یا بیاندازید، سپس بتدریج فاصله را زیاد کنید. می‌توانید این کار را با وسایل دیگری از قبیل وسایل سبک (مثل بالشتک)، اشیا درشت و سپس اشیا ریزتر اجرا کنید.

ب) تویی را با نخ به سقف آویزان نمایید و آن را عقب بکشید و به طرف کودک هل دهید تا او بگیرد. (بهتر است ارتفاع توپ از زمین تاجلوی سینه کودک باشد).

۷) تخمین سرعت

یعنی هنگام انجام عملی (مثلا توپ بازی) سرعت و فاصله (تویپی) شی ای را که به طرف وی می آید تخمین زده و حرکات دست و بدن خود را با آن تنظیم کند.

فعالیت‌های پیشنهادی

الف) از کودک بخواهید که با پارچ، آب راداخل شیشه‌ها و لیوان‌های بزرگ و کوچک بریزد و وی را راهنمایی کنید که سرعت ریختن آب را بر حسب اندازه لیوان و شیشه‌ها در نظر بگیرد.

ب) به کودک بیاموزید که فاصله دویدن به سمت افراد را در نظر بگیرد و اگر افراد دور بودند با سرعت بیشتر و به سمت افراد نزدیک به وی با سرعت کمتر بدود.

ج) خوردن دو وسیله به همدیگر را می‌توانید برای مورد (ب) آزمایش کنید.

د) هنگام توپ بازی، توپ را با سرعت‌های مختلف به سمت وی پرت کنید و برای ا توضیح دهید که وقتی سرعت توپ زیاد است او باید سریع تر عمل نماید.

ه) تمرین بالا را می‌توانید با هل دادن ماشین به طرف وی تکرار کنید.

نکته: برای درک بهتر مفهوم سرعت، می‌توانید از خود کودک نیز بخواهید توپ یا ماشین را با سرعت کم و با سرعت زیاد به سمت شما پرت کند یا هل دهد.

تمیز بینایی

یعنی کودک توانایی توجه به اشیائی را که می‌بیند داشته باشد و بتواند تفاوت‌های یک شیء را از شیء دیگر تمیز دهد. تمیز یکی از مهم‌ترین مهارت‌هایی است که مقدمه یادگیری و شناخت کودک از محیط اطراف می‌شود و با کمک این مهارت است که بتدریج تفاوت بین اشیاء و پدیده‌ها رادرك کرده و می‌تواند مفاهیم را در ذهنش شکل داده و شناختی از محیط پیدا کند.

تمیز بینایی را می‌توان در حیطه‌های شامل موارد زیر انجام داد:

۱) تمیز بر مبنای رنگ

۲) تمیز بر مبنای فرم یا شکل

۳) تمیز بر مبنای اندازه

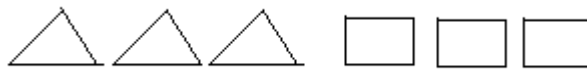
۴) تمیز بر مبنای جنس

۵) تمیز بر مبنای اطلاعات منفی (مثلاً آنهایی که گرد نیستند و...)

فعالیت‌های پیشنهادی

در این قسمت شما باید یک فاکتور (عامل) را انتخاب و مورد هدف قرار دهید. مثلاً اگر قرار است تمیز در شکل انجام شود:

الف) چند مهره هم اندازه، هم جنس و هم رنگ انتخاب کنید که فقط از نظر شکل تفاوت داشته باشند.

ب) سپس یکی از هر کدام را مقابل کودک قرار داده به وی نشان دهید.

ج) بعد مهره‌های دیگر را تک‌تک به وی داده و از کودک بخواهید هر مهره را کنار مهره مشابه بگذارد.

نکته: در آغاز می‌توانید برای اینکه کودک سریع‌تر مفهوم تمیز را درک کند از حد اکثر تفاوت استفاده نمایید. مثلاً اشیایی را جور کنید که از نظر اندازه، شکل و رنگ متفاوت باشد.

تمرینات بالا را می‌توانید برای سایر موارد تمیز اجرا نمایید.

۶) تمیز فضایی (ادراک فضایی)

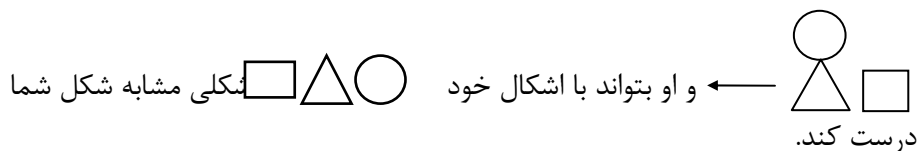
این مهارت شامل تشخیص یک شکل خاص در هر وضعیتی که قرار دارد، می‌باشد. به این معنی که کودک باید شکلی را که با شکلهای دیگر مشابه ولی نسبت به آنها وارونه یا در جهت مختلف است تشخیص دهد و هم‌چنین بتواند موقعیت اشیاء را در فضا و یا نسبت به یکدیگر تشخیص دهد.

فعالیت‌های پیشنهادی

الف) تعدادی عروسک یاماشین و... را در وضعیت‌های مختلف قرار دهید سپس هر بار از کودک بخواهید یکی را بیاورد.
ب) از کودک بخواهید در تصاویر زیر تصویر مشابه تصویر داده شده را نشان دهد.

ج) الگوسازی فضایی نیز از تمرینات مناسب است مثلاً می‌گوئیم با قطعات خودت شکلی مشابه من بساز

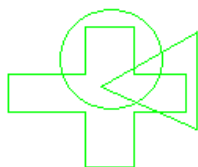

۷) تمیز شکل از زمینه:

کودک باید توجه خود را به پیش‌زمینه معطوف نماید و به سابقه (ذهنی) توجه نکند. وقتی کودک در تمایز شکل یا زمینه دارای اشکالاتی می‌باشد، شما باید محرک‌های دیداری نامربوط را در امر آموزش کاهش دهید.

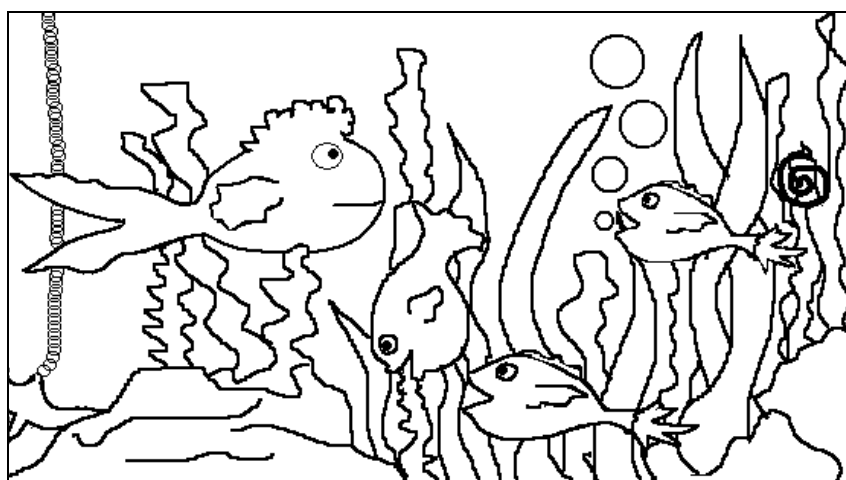
فعالیت‌های پیشنهادی:

الف) اشیایی را بطور نامنظم (می‌تواند کمی روی هم آمده باشند) روی میز قرار دهید و هر بار از کودک بخواهید یک شیء را پیدا کند.
ب) تمرین بالا را با تصاویر انجام دهید.
ج) با طراحی تصویرهای مشابه از کودک بخواهید تا دور شکل خاصی را که تعیین می‌کنید، یک دایره رسم کند یا رنگ بزند. (راهنمای آموزش کودکان استثنایی، ۱۹۸۹، ص ۹۰)

(مثلاً: دایره را رنگ بزن.)

د) از تصاویر نقاشی استفاده نمایید و از کودک بخواهید قسمت مورد نظر مثلاً ماهی‌ها را رنگ بزند.

حافظه بینایی

در این قسمت تمریناتی ارائه می‌شود که مربوط به حافظه کوتاه مدت بینایی است و تقویت فراخنای حافظه کوتاه مدت مدنظر می‌باشد.

فعالیت‌های پیشنهادی

الف) یک شیء یا تصویر را ارائه کنید، سپس آن را از جلوی کودک بردارید، کمی صبر کنید، بعد بپرسید مثال: (۱) این یک صندلی است. (۲) آن چه بود؟ یک..... صندلی بود. (شخص تکمیل کند)

ب) مراحل مورد ۱ را با تصاویر و اشیاء دیگری انجام دهید و به تدریج فاصله بین برداشتن شیء و پرسیدن نام آن را زیاد کنید. (۲، ۳، ۴، ۵، ۶، ۷ ثانیه) وقتی که توانست یک موضوع را بعد از تأخیر ۵ ثانیه‌ای بخاطر آورد، یک موضوع دیگر را عنوان کنید.

ج) پس از موفقیت کودک در مرحله (ب)، بتدریج تعداد اشیاء و تصاویری را که باید در هر بار تمرین به حافظه بسپارد، افزایش دهید کودک باید به بالاترین حد توانش در نگهداری آن‌ها در حافظه‌اش برسد.

نکته: حد مورد انتظار فراخنای حافظه کوتاه مدت با فرمول زیر محاسبه می‌شود:

$$\text{فراخنای حافظه کوتاه مدت دیداری} = \pm 1 \text{ سن تقویمی}$$

مثلاً از یک کودک ۴ ساله انتظار داریم، حد اقل ۳ (۴-۱) و حداکثر ۵ (۴+۱) تصویر را بتواند در ذهن نگهدارد.

د) طبقه‌بندی فوق را می‌توان بصورت گروه‌بندی اشیاء و تصاویر در طبقات نیز بکار برد. (مثلاً گروه وسایل نقلیه، حیوانات و...) (فرج الهی، ۱۳۶۶، ص ۷۲ و ۷۳) این تمرین به تقویت حافظه در مراحل اولیه‌ی تمرین کمک می‌کند.

ه) شکل‌های گوناگون از کاغذ یا مقوا ببرید و یک الگو درست کنید. کودک باید بدون نگاه کردن به آن الگو، آن را درست کند. (گوردون، ۱۳۷۵، ص ۱۰۲) نکته: برای تمرین (ه) علاوه بر حافظه، ادراک فضایی نیز لازم است.

توالی بینایی

منظور از توالی بینایی، تکرار متناوب یک الگوی ثابت است، که می‌تواند در حیطه‌های مختلفی مانند رنگ، اندازه یا شکل و... اجرا شود.

فعالیت‌های پیشنهادی

الف) دو مکعب رنگی را بردارید و در مقابل دانش‌آموز پشت سر هم قرار دهید. سپس رنگ آن‌ها را از دانش‌آموز بپرسید. مثلاً قرمز، آبی، سپس دو مکعب دیگر و نحوه چیدن آن‌ها را برای کودک شرح می‌دهیم (قرمز- آبی - قرمز- آبی) و این کار را تا

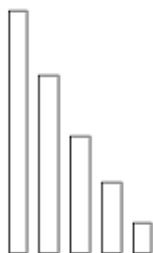
۱۰ مکعب انجام می‌دهیم سپس از کودک می‌خواهیم که این کار را انجام دهد. دو مکعب اول را خود می‌گذاریم و بقیه را او باید ادامه دهد. این کار را بعد از موفقیت دانش‌آموز در این مرحله می‌توانیم روی کاغذ نیز بکشیم و او به ترتیب رنگ کند و پس از موفقیت او می‌توانیم تعداد رنگ‌ها را از ۲ به ۳ و ۴ افزایش دهیم. (پور جلال، ۱۳۷۹، صفحه ۳۲ و ۳۳)

ب) تمرینات فوق را با ملاک اندازه انجام دهید. مثلاً تعدادی مکعب کوچک و بزرگ را در اختیار کودک قرار دهید واز او بخواهید طبق الگوی شما (کوچک، بزرگ) بچیند.

ج) تمرین الف را با اشکال مختلف نیز می‌توان انجام داد. نکته: توجه داشته باشید که برای توالی می‌توانید تکالیفی را در نظر بگیرید که در آن کاهش یا افزایش تدریجی یک صفت (کمیت) مد نظر باشد. مثلاً "منظم کردن استوانه‌های چوبی بر مبنای بلندی آنها، که ما این تمرین را در بخش ریاضی مطرح کرده‌ایم."

تکمیل بینایی

منظور از تکمیل بینایی توانایی شناخت و درک یک شکل ناقص بعنوان یک کل است. عبارتی در این مهارت زمانی که بخش‌هایی از یک شکل به کودک ارائه می‌شود، توانایی او را در بیرون کشیدن خود انگیخته آن شکل، بعنوان یک کل، از حافظه آشکار می‌نماید.

فعالیت‌های پیشنهادی

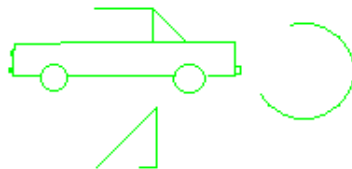
الف) شکل‌ها و تصاویر گوناگون را به طور نقطه‌چین رسم نمایید. کودک باید این تصاویر را با متصل کردن نقطه‌ها به یکدیگر کامل کند. مثلاً اشکال زیر را به کودک بدهید و از او بخواهید تا آن‌ها را کامل کند.

(گوردون، ۱۳۷۵، ص ۱۰۴ و ۱۰۵ و ۱۰۶)

ب) یک کارت مصور را از وسط نصف کرده، با کارتهای دیگر مخلوط کنید. کودک باید دو قطعه نصف‌شده را با هم جور کند تا کارت درست شود.

ج) کامل کردن اشکال و تصاویر ناقص: یک تصویر ناتمام به کودک نشان دهید و از کودک بخواهید قسمت‌های ناتمام را برای شما بیان کند یا با کشیدن خطوط آن‌را تکمیل کند.

بخش دوم

پرورش مهارت‌های شنیداری

شنوایی نیز مانند بینایی غیر از حس، دارای خرده مهارت‌هایی است که در تعامل با یکدیگر به پردازش آنچه شنیده شده کمک می‌کند و زمینه‌بازشناسی و درک را فراهم می‌نمایند.

در این قسمت به معرفی برخی از این خرده مهارت‌ها و تمریناتی برای پرورش آن‌ها می‌پردازیم.

توجه شنیداری

منظور از توجه شنیداری این است که کودک نسبت به صداهای محیط خود بی‌تفاوت نباشد و به آن‌ها دقت کند.

ممکن است کودک حس شنوایی طبیعی داشته باشد ولیکن دارای عملکرد شنوایی (پردازش شنیداری) ضعیفی باشد. برای اینکه کودک بتواند از حس شنوایی خود برای یادگیری و شناخت محیط اطراف استفاده کند لازم است بتواند به محرکات صوتی توجه کرده و روی آن‌ها تمرکز کند تا زمینه مراحل بعدی یعنی تمیز و بازشناسی فراهم گردد.

فعالیت‌های پیشنهادی

الف) با اشیائی که خود تولید صدا می‌کنند و اشیائی که کودک با دستکاری کردن آن‌ها به صدا در می‌آیند انواع مختلف صداهای زیر و بم، بلند و آهسته یا انواع مختلف ریتمها را تولید کنید. (جانسن، ۱۳۶۳، صفحه ۵۰)

ب) صداهایی را تولید کنید و کودک را تشویق کنید به آن‌ها گوش دهد. بهتر است محرک صوتی را جلوی کودک ایجاد کنید و او را تشویق کنید که به آن‌ها توجه کند و یا آن‌را نگاه کند اگر کودک قادر باشد که خودش با کمک آن وسیله صدا را تولید کند، می‌توانید این کار را به وی بسپارید.

د) از کودک بخواهید زمانی که موزیک نواخته می‌شود اطراف چند صندلی قدم بزند و زمانی که موزیک قطع می‌شود روی یکی از صندلی‌ها بنشیند. (این تمرین را می‌توانید به شکل مسابقه‌ای بین چند کودک اجرا کنید.)

جهت‌یابی شنیداری

منظور از جهت‌یابی شنیداری این است که کودک بتواند تشخیص دهد منبع تولید صدا در کدام طرف وی قرار دارد.

فعالیت‌های پیشنهادی

الف) ابتدا کودک را در حالت نشسته یا طاق باز قرار دهید، صدای بلند را جلوی وی تولید کنید، کار را با صداهای بلند مختلف ادامه دهید و گاهی منبع و بلندی صدا را تغییر دهید. بتدریج صدا را با شدت کم و کمتری تولید کنید.

ب) سپس مورد الف را خارج از میدان دید و در شدت‌های مختلف انجام دهید تا کودک بیاموزد که به صداهای خارج از میدان دیدش گوش فرا دهد و جهت آن‌ها را نشان دهد و این کار را تا رسیدن هدف ادامه دهید یعنی تا زمانی که به طرف صدا برگردد. (فرج‌الهی، ۱۳۶۳، ص ۲۹ و ۳۰)

نکته: اگر کودک خودش به طرف منبع صدا بر نمی‌گردد، شما می‌توانید با هدایت سر وی به طرف منبع صدا و سپس ارائه پاداش خوراکی به وی، این مهارت را در وی شکل دهید.

ردیابی شنیداری

منظور از ردیابی شنیداری این است که کودک بتواند بر شیء صدا دار تمرکز و آن را با گوش تعقیب کند به عبارتی کودک باید بتواند به سمت صدا رفته و منبع تولید صدا را پیدا کند.

فعالیت‌های پیشنهادی

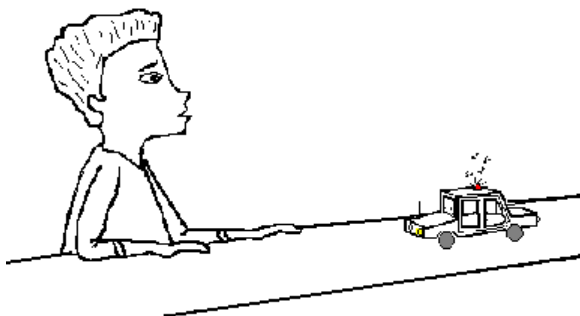
الف) ردیابی شیء صدادار توسط اعضای بدن کودک: یک زنگوله یا شیء صدادار را به میچ دست کودک ببندید به این ترتیب زمانی که کودک دست خود را حرکت می‌دهد صدای شیء توجه او را جلب می‌کند. می‌توانید از دو دستبند برای دو دست وی استفاده کنید.

(همان منبع ۵۱ و ۵۲ منبع، ص)

ب) تمرین پایداری شیء را نیز می‌توان در این مورد بکار برد. (مثلاً یک شیء صدادار مانند ضبط یا رادیویی را در جایی پنهان کنید تا کودک تلاش نماید بدنبال منبع صدا حرکت و آنرا پیدا کند. این کار را در ابتدا می‌توانید از فاصله‌ی نزدیک شروع کنید بعد بتدریج فاصله را زیاد کنید تا آن جا که منبع صدا را در اتاق دیگری قرار دهید (این تمرین نیازمند توجه و جهت یابی شنیداری رانیز دربر دارد.)

ج) می‌توانید از یک اسباب‌بازی متحرک که صدا تولید می‌کند نیز استفاده کنید؛ مثلاً ماشینی که ضمن حرکت، صدا نیز تولید می‌کند. (این تمرین علاوه بر ردیابی شنیداری، ردیابی دیداری نیز نیاز دارد.)

تمیز شنیداری

توانایی تشخیص و تمیز کلمات، هجاها، ترکیبات صدا و صداهای منفرد را تمیز شنیداری می‌نامند. یا به عبارت دیگر کودک باید بتواند تفاوت میان اصواتی را که می‌شنود، شناسایی کند. برای این منظور کودک باید قادر باشد به ویژگی‌هایی مانند زیر و بمی، بسامد و... توجه نماید.

نکته: تمرین تمیز شنیداری در دو حیطه‌ی صداهای محیطی و گفتاری قابل اجرا است.

(۱) صداهای محیطی:

کودک باید بتواند صداهای شدید و ضعیف، کشیده و کوتاه و زیروم را از یکدیگر تمیز بدهد.

فعالیت‌های پیشنهادی:

الف) صداهای مختلفی را از نظر شدت و... که در بالا گفته شد برای کودک تولید کنید و در برابر هر یک رفتار خاصی را از کودک بخواهید. مثلاً:

با صدای شدید بدود و با صدای ضعیف بایستد.

با صدای بلند بایستد و با صدای کوتاه بنشیند.

با صدای زیر دست بزند و با صدای بم پا بکوبد. (گوردون، ۱۳۷۵، صفحه‌ی ۷۳ و ۷۴)

نکته: برای موفقیت در تمرینات بهتر است از روش شرطی سازی استفاده نمایید. یعنی پس از هر بار پاسخ صحیح تقویت شود.

ب) اشیاء مختلفی را جلوی کودک قرار دهید. بخواهید ضمن نگاه کردن به آنها، به صداهای هر یک توجه کند. مثلاً یک لیوان و یک قوطی مقوایی را جلوی کودک قرار دهید و با مداد روی آن ضربه بزنید. پس از آنکه کودک به صدای هر یک توجه کرد از او بخواهید با چشمان بسته به صداها گوش کند و بعد به شما بگوید صدای تولید شده مربوط به کدام شیء است.

نکته: در سطوح بالاتر می‌توانید این فعالیت را با بیش از دو شیء ادامه دهید.

ج) با یک وسیله‌ی موسیقی مثل ارگ یا سنتورک صدای زیر و بم تولید کنید و از کودک بخواهید به شما اعلام کند که چه نوع صدای تولید شده [یعنی نشان دهد که کدام طرف وسیله (طرف بم یا طرف زیر) است].

د) صدای بلند و ضعیف تولید کنید و از کودک بخواهید اشاره کند صدا بلند (قوی) یا ضعیف بوده است. (مثلاً با طبل بزرگ و طبل کوچک صدا تولید کنید و او بگوید که با کدام یک صدا را تولید کردید.)

ه) می‌توانید چند قوطی مشابه که داخل آن‌ها مشخص نباشد تهیه کنید و دوبه‌دو در آن‌ها حبوبات یا اشیاء مختلف بریزید (مثلاً در دو قوطی چند عدد نخود، در دو قوطی برنج و در دو قوطی چند سکه بیندازید). یکسری از قوطی‌ها را مقابل کودک و یکسری دیگر را جلوی خودتان قرار دهید. سپس یکی از قوطی‌های خودتان را تکان دهید تا صدا تولید شود، بعد از کودک بخواهید که صدای مشابه را پیدا کند.

و) برای درک بسامد (یا میزان کشش صدا) می‌توانید صدای کشیده یا صدای مقطع با وسیله‌ای مانند ارگ ایجاد کنید و از کودک بخواهید شکل تفاوت آن‌ها را به شما اعلام کند (مثلاً برای صدای کشیده، دست خود را در جهت افقی حرکت دهد و برای صدای مقطع، ضربه بزند و یا آن‌که او نیز با ارگ صدایی مشابه شما تولید کند.)

۲) صداهای گفتاری

کودک باید بتواند در زمینه شناسایی تفاوت کلماتی که از نظر صوتی به هم شبیه هستند، شناسایی اولین یا آخرین صدای کلمات مهارت پیدا نماید. برای کودکانی که نزدیک به سن مدرسه هستند و از نظر ذهنی و گفتاری به حدی رسیده‌اند که بتوانند به مدارس استثنایی منتقل شوند، می‌توان تمرینات زیر را شروع کرد:

الف) کودک را به صدای گفتاری حساس کنید، مثلاً در یک بازی تقلید صدا از وی بخواهید صدای سایشی مثل "س" و "ش" را بعد از شما تولید کند و بکشد یا صدای انفجاری مثل "پ" را با فشار ادا کند و...

ب) شناسایی اولین صدا در کلمات مثل "برگ". کودک باید بگوید "ب". (راهنمای آموزش استثنایی، ۱۳۸۰، صفحه ۸۹)

ج) استفاده از تصاویر یا اشیاء با صدای مشابه مثل توپ، سوپ / سیر، شیر. (عکس توپ و سوپ را جلوی کودک گذاشته، یکی را نام ببرید و او نشان دهد.)

د) تفاوت بین کلماتی را که از نظر صوتی تقریباً بهم نزدیک هستند، شناسایی کند؛ مثلاً "سوپ" و "توپ" و... (شما بگویید، او بعد از شما تکرار کند.)

ه) شناسایی اولین یا آخرین صدای کلمات؛ مثلاً موش، میخ و... (به شما بگوید صدای آخر آن چه بوده).

- جهت تمرینات تکمیلی این بخش از گفتار درمان گر کمک بگیرید.

تکمیل شنیداری

تکمیل شنیداری نیز یکی از خرده مهارت‌های واج‌شناختی می‌باشد. این توانایی می‌تواند یکی از پیش‌نیازهای مهارت خواندن و نوشتن باشد و بهتر است در مورد کودکانی بکار رود که در حال آماده شدن برای ورود به مدرسه هستند.

فعالیت‌های پیشنهادی

الف) تکمیل ریتم‌ها: مثلاً اگر کودک شعری بلد است می‌توان قسمتی از آنرا برای کودک خواند تا وی کلمه انتهایی آن را بگوید. (گوردون، ۱۳۷۵، ص ۸۸)

یک، دو، سه، (کودک باید بگوید) زنگ... مدرسه

ب) تمرین فوق را می‌توانید به صورت تکمیل جمله اجرا نمایید. تمرینات تکمیل شنیداری را علاوه بر آنکه در سطح کلمه (برای مهارت واج‌شناختی) می‌توان انجام داد، در سطح جمله نیز قابل اجراست که البته این مورد شامل مهارت واج‌شناختی نمی‌شود بلکه عواملی مانند حافظه، مهارت‌های زبانی مانند دستور زبان را در بر می‌گیرد.

مثلاً: در موارد زیر او باید فعل کلمه را خودش حدس بزند.

علی سیب..... خورد.

حسین شلوار..... پوشید.

ج) در سطوح بالاتر از کودک بخواهید کلمه ناقص را کامل کند.

مثال: این کلمه چیست؟ دو- چر- ... کودک باید بگوید "خه" / دوچرخه

(راهنمای آموزش استثنایی، ۱۳۸۰، ص ۸۹)

توجه: برای تمرینات تکمیلی از گفتار درمان گر کمک بگیرید.

حافظه‌ی شنیداری

همان‌گونه که می‌دانید حافظه به بخش‌های مختلف: حافظه‌ی حسی، کوتاه‌مدت و بلندمدت تقسیم می‌شود ولی آنچه که در این قسمت مدنظر ماست فراخنای حافظه کوتاه‌مدت شنیداری است. در این جا کودک باید قادر باشد کلمات یا صداهایی را که می‌شنود بعد از شما تکرار کند.

نکته: در این قسمت تعداد واحدهایی که کودک می‌تواند بخاطر بسپارد مهم است.

فعالیت‌های پیشنهادی

الف) چند کلمه از یک گروه (مانند نام چند حیوان) را بیان کنید و دانش‌آموز پس از شنیدن، کلمات شنیده شده را تکرار کند. (توجه: در این مرحله حفظ نوای کلمات اهمیت ویژه‌ای ندارد و فقط تعداد آن‌ها مهم است.)

ب) چند عدد (بدون ترتیب طبیعی) را بیان کنید و دانش‌آموز پس از شنیدن، همان اعداد را بدون حفظ توالی بیان کند.

ج) بیان چند کلمه از چند گروه یا چند حرف را که تشکیل کلمه‌ی معنی‌داری را نمی‌دهند (خ، ن، ش). موارد موردنظر را هرکدام جداگانه اجرا کنید و سپس دانش‌آموز پس از شنیدن کامل، بازگو نماید.

در تمام این تمرینات ابتدا از تعداد واحدهای کم شروع کنید و بتدریج واحد آنرا (متناسب با فرمول مربوطه) اضافه کنید. برای ارزیابی در کودکان زیر ۶ سال طبق فرمول:

فراخنای حافظه‌ی کوتاه‌مدت شنیداری = ± 1 سن تقویمی

و در کودکان بالای ۶ سال طبق فرمول زیر محاسبه می‌شود:

فراخنای حافظه‌ی کوتاه‌مدت شنیداری = ± 2 سن تقویمی

توالی شنیداری

منظور از توالی شنیداری این است که کودک بتواند کلمات و صداها را به همان ترتیبی که شنیده است بیان کند، این مهارت در گروه مهارت واج‌شناختی نیز مطرح می‌شود.

فعالیت‌های پیشنهادی

- الف) از کودک بخواهید اعداد را به همان ترتیبی که شنیده است تکرار نماید
 - ب) تمرین (الف) را با کلمات و جملات اجرا نمایید.
 - ج) تمرین (الف) را با صداها و هجاها اجرا نمایید.
 - د) بیان روزهای هفته به ترتیب.
 - ه) تعدادی تصویر در اختیار کودک قرار دهید و از وی بخواهید که آن‌ها را به همان ترتیبی که نام برده اید کنار یکدیگر بچیند.
- (همان منبع، ص ۲۷)

بخش سوم

پرورش مهارت‌های لامسه

لامسه که یکی از پنج حس انسان است، خود شامل خرده مهارت‌هایی می‌باشد که به کمک آن‌ها کودک به تفکیک و بازشناسی اجسام یا سایر محرکات می‌پردازد. ضمناً در تعامل حواس با یکدیگر و با اطلاعات ورودی از اندام‌ها امکان پاسخ‌های مناسب حرکتی، احساسی یا شناختی به محرکات دریافت شده، فراهم می‌گردد. (برای کسب اطلاعات بیشتر در این قسمت بهتر است با کار درمانگر مشورت شود.)

در این قسمت با برخی از این خرده مهارت‌ها و روش‌های پرورش آن‌ها آشنا می‌شویم. توجه: چنانچه کودک سوابقی از تشنج دارد قبل از اجرای تمرینات این بخش (بویژه تحریکات حسی)، با پزشک متخصص مغز و اعصاب مشورت نمایید.

توجه به تفاوت محرکات و مقدمات تمیز

منظور از مورد فوق این است که کودک نسبت به تفاوت هر یک از انواع محرکات (زبری، نرمی، سردی، گرمی و...) حساس بوده و عکس‌العمل مناسب را ارائه نماید.

فعالیت‌های پیشنهادی

الف) کودک را با انواع محرکات حسی اعم از نرم، زبر و... تحریک نمایید تا کودک با این محرکات آشنا و به آن‌ها حساس شده عکس‌العمل نشان بدهد.

ب) تمرین الف را هر بار با یک نوع محرک (مثلاً محرک نرم) انجام دهید و خودتان عکس‌العمل خوشایند نشان دهید. این تمرین تا آنجا ادامه دهید که وی نیز مانند شما رفتار کند.

ج) تمرین بالا را برای سایر محرکات نیز انجام دهید.
د) با هر یک از محرکات کودک را تحریک نمایید، سپس وقتی که عکس‌العمل آن را در کودک مشاهده کردید، وی را تشویق نمایید.
ه) جهت مهار و یا تسهیل تن عضلانی یا فعالیت و پاسخ حرکتی، ابتدا از تحریک موافق و سپس تحریک مخالف استفاده شود.
نکته: از وسایل زیر برای اجرای فعالیت فوق می‌توانید کمک بگیرید: پشم یا توپ کاموایی، پارچه برای نرمی، آب گرم برای گرمی، سیم ظرفشویی نرم یا مسواک برای زبری، استفاده از موادی وسایل سرد مثلاً شیشه ی سرد یا آب خنک برای سردی و...
نکته: بهتر است این مواد را روی گونه‌ی یا پشت دستان وی قرار دهید و یا آنرا حرکت دهید تا به ماهیت محرک مربوطه توجه نماید.

حس درد:

کودک باید بتواند خود را از خطرات دور نماید به همین خاطر نیاز است مجموعه تحریکات لامسه و همچنین حس درد را به‌خوبی درک نماید.

فعالیت‌های پیشنهادی

الف) با نیشگون گرفتن بدن وی طوری که کبود نشود حس درد را در وی ایجاد کنید و او پس از شما بگوید: "درد می‌کنه" یا "آخ" و یا خود را پس بکشد.
ب) با فشار وارد آوردن روی عضلات و اعضای بدن کودک حس درد را در وی ایجاد نمایید.
ج) تصاویری از بریدن و زخم شدن را به وی نشان دهید و به او بگویید مثلاً دستش بریده، درد می‌کنه و...

حس حرارت:

کودک را با کمک تصاویر و... با مفهوم حرارت آشنا کرده و با ارائه تحریکات مختلف حرارتی به وی (لمس با پارچه گرم یا شی سرد) او را به تمیز و شناخت آن‌ها حساس نمایید.

تشخیص / تمایز

یعنی کودک باید بتواند اشیاء و مواد در دسترس را از نظر زبری، نرمی، سردی، گرمی و... تشخیص دهد و اختلاف آن‌ها را پیدا کند و از همدیگر متمایز کند و دسته‌بندی نماید.

فعالیت‌های پیشنهادی

الف) دست و پای کودک را درون آب گرم قرار دهید تا لمس نماید، همزمان به او بگویید "گرم".

ب) تمرین فوق را برای سردی، زبری و نرمی نیز اجرا نمایید.

ج) اشیاء و وسایل نرم را در یک طرف و وسایل زبر را در طرف دیگر قرار دهد. (از هم جدا کند).

د) وسایل سرد را در یک سمت و وسایل گرم را در سمت دیگر قرار دهید. نام هرکدام را به همراه (نرمی یا زبری) بیان کنید، مثلاً: پنبه نرم. توجه: برای تمرینات حسی، حتماً از کار درمانگر راهنمایی بخواهید.

تشخیص جنس

یعنی کودک بتواند جنس وسایلی که با آن‌ها در ارتباط است را شناسایی کرده و نام ببرد.

فعالیت‌های پیشنهادی

الف) وسایل مختلف را از نظر شکستگی بودن، آهنی بودن، نرم یا سفت بودن و... به کودک بشناسانید.

ب) یک توپ به کودک بدهید و او با توپ یک ضربه به دیوار وارد کند و سفت بودن دیوار را همزمان با خوردن ضربه به دیوار به وی بشناسانید و بگویید قادر به شکستن نیست و صدای خوردن توپ به دیوار را نیز در نظر بگیرید.

ج) تمرین (ب) را با انواع شیشه آزمایش کنید.

د) علاوه بر موارد فوق می‌توانید اشیائی که هرکدام از یک جنس هستند را جلوی کودک قرار دهید. مثلاً یک وسیله آهنی، تخته‌ی چوبی، شیشه و... سپس با یک

قاشق یا وسیله‌ی دیگری به هر کدام یک ضربه وارد کنید و اجازه دهید کودک این کار را خود انجام دهد و باید صدای خوردن ضربه به هر کدام را در نظر بگیرد و نام هر یک را بگوید. مثلاً "این شیشه است." "این تخته است." "این آهن است."

تشخیص شکل:

کودک چنانچه به مرحله‌ی مناسبی از درک و شناخت رسیده باشد باید بتواند با کمک حس لامسه (بدون کمک دیدن) اشکال هندسی و یا اشیاء را شناسایی کند.

فعالیت‌های پیشنهادی

- الف) ابتدا به یک شی نگاه کند و نام آنرا بگوید، بعد همان را در دست گرفته لمس نموده و اسم آن را بیان کند.
- ب) حال با چشمان بسته شی را لمس و نام آن را بیان کند.
- ج) وقتی این تکلیف را یاد گرفت، همین کار را با دو یا چند شی انجام دهید.

بخش چهارم

پرورش مهارت‌های چشایی

حس چشایی نیز مانند سایر حواس از اهمیت زیادی برخوردار است و مانند بقیه موارد شامل خرده مهارت‌های مختلفی مانند تمیز و تشخیص می‌باشد. ضمناً در ناحیه دهان علاوه بر حس چشایی، گیرنده‌های حسی دیگری نیز وجود دارد که وظایف احساس و ادراک تماس یا لمس، حرارت و درد را به عهده دارند. تمام این حواس از جمله حس چشایی نیاز به پرورش دارند. (برای کسب اطلاعات بیشتر در این قسمت بهتر است با گفتار درمانگر مشورت شود.)

توجه و تمیز مزه‌ها:

منظور این است که عکس‌العمل کودک نسبت به هر کدام از مزه‌ها (تلخی، شوری، شیرینی، ترشی، تندی) مناسب باشد و اهداف موردنظر عبارتند از: تحریک و عکس‌العمل نسبت به تحریکات ذکر شده و همچنین شناخت و تشخیص هر محرک.

فعالیت‌های پیشنهادی

- الف) مقداری سرکه، آبلیمو، نمک، شکر، فلفل و موادی که مزه‌ی تلخ دارند (چای) را تهیه کنید و هر کدام را در دو ظرف بریزید و از کودک بخواهید: هر یک از آن‌ها را بچشد.
- مزه‌های مشابه را کنار هم قرار دهد.
- ب) چشمان کودک را ببندید و از وی بخواهید هر یک از خوراکی‌ها را بچشد و سپس نام هر یک را بگوید.

نکته: برای مزه‌ی شیرین نوک زبان، مزه‌ی تلخ انتهای زبان و مزه‌ی شور و شیرین طرفین زبان را باید تحریک کرد. (امانی، ؟ ص ۱۳)

ج) تصویر خوراکی‌های مختلفی را به کودک نشان دهید و از وی بخواهید مزه هر یک را بیان کند.

د) در سطح بالاتر از کودک بخواهید، خوراکی‌هایی را با مزه‌ی مشخص شده نام ببرد (مثلاً یک میوه ترش را نام ببر، کودک بگوید گوجه سبز)

بخش پنجم

پرورش مهارت‌های بویایی

در این قسمت نیاز است کودک عکس‌العمل مناسبی را در قبال هر یک از مواد بویایی نشان دهد و توانایی تشخیص مواد را با بوکردن پیدا کند.

فعالیت‌های پیشنهادی

- الف) مواد و وسایلی از قبیل گل، میوه، عطر، نفت و... را تهیه نموده جلوی کودک بگذارید تا آن‌ها را بو کند. سپس نام هر یک را به وی بگویید.
- ب) سپس چشم‌های کودک را ببندید و هر یک از وسایل را به طرف بینی کودک ببرید تا بو کند و با بوکردن نام هر یک را بگوید.

بخش ششم

تقلید

تقلید، یکی از اساسی‌ترین مهارت‌های موردنیاز برای یادگیری است و پایه‌ی بسیاری از آموزش‌های بعدی می‌گردد. کودک از طریق تقلید مفاهیم شناختی، رفتارهای اجتماعی، بازی، کارهای شخصی و... را می‌آموزد.

برای تقلید، مهارت‌های پیش‌نیاز زیادی وجود دارد که برخی از آن‌ها عبارتند از:

(۱) توجه

(۲) ذخیره (حافظه)

(۳) الگوسازی

به عبارتی برای این‌که کودک قادر باشد رفتاری را تقلید کند، ابتدا لازم است به آن توجه کند و آنرا در حافظه‌ی خود ذخیره نماید. سپس باید آنچه را که مشاهده نموده با کمک حافظه، بازسازی نماید (الگوسازی)، لازمه بازسازی الگوهای حرکتی، پیش‌نیازهایی همچون تصور از بدن، درک جهات و ادراک فضایی می‌باشند که در صورت عدم توانایی در موارد فوق، آموزش آن‌ها به کودک ضروری می‌باشد.

تقلید حرکات اعضای بدن و دست

یعنی توانایی کودک در تکرار و تقلید آنچه مربی توسط اعضای بدن و دست خود انجام

می‌دهد.

فعالیت‌های پیشنهادی

الف) در ابتدا برای اینکه مفهوم تقلید و الگوسازی را درک کند بهتر است شما یا والدین از حرکات وی تقلید کنید. بنابراین هرصدا یا رفتاری که از کودک سر می‌زند، تکرار کنید

ب) حرکات ساده‌ای مانند بالا بردن دست‌ها، دست زدن، باز و بسته کردن دهان و... را اجرا نمایید و از کودک بخواهید مانند شما عمل کند.

ج) بخواهید کودک از رفتار شما در هنگام بازی و خواندن شعر، فعالیت‌هایی نظیر: شستن دست‌ها و صورت، خشک کردن دست‌ها و صورت، شانه کردن مو، پاک کردن بینی، آویزان کردن لباس و... را تقلید نماید. (گوردون، ۱۳۷۵، ص ۴۶ و ۴۷)

نکته: برای سهولت در آموزش تقلید، می‌توانید تمرینات را جلوی یک آینه بزرگ انجام دهید. یعنی هر دو مقابل آینه قرار بگیرید و شما حرکات را جلوی آینه انجام دهید تا کودک ضمن دیدن حرکات شما، حرکات بدن خود را نیز مشاهده کند. اگر کودک قادر به اجرای این حرکات نبود، می‌توانید از طریق هدایت مستقیم و شکل‌دهی به وی کمک نمایید.

تقلید حالات صورت / تقلید حرکات دهان و زبان

یعنی کودک بتواند از حالات صورت و حرکات دهان و زبان که توسط شما اجرا می‌شود تقلید نماید. این تمرین وی را برای تقلید صداها و کلمات در مراحل بعدی آماده می‌کند.

فعالیت‌های پیشنهادی:

الف) تقلید از حرکات دهان را آموزش دهید: زبانش را بیرون بیاورد، دهانش را باز کند، لب‌هایش را جمع کند، کبریت را فوت کند، گرد کردن لب‌ها، غنچه‌کردن و جمع کردن لب‌ها و... را نیز انجام دهید.

ب) در سطوح بالاتر از کودک بخواهید دهان عجیب و غریب، گونه‌های باد کرده، دهان خندان، افتادن زبان از یک گوشه‌ی دهان به گوشه‌ی دیگر، لیسیدن لب بالایی و... را تقلید نماید. (راهنمای آموزش استثنایی، ۱۳۸۰، ص ۶۵)

تقلید صدا و کلمات

یعنی صداهایی که توسط مربی تولید می‌شود کودک ببیند و بشنود و تکرار کند.

فعالیت‌های پیشنهادی

الف) کودک باید دائماً به لبهای شما نگاه کند (یا هر دو در آینه نگاه کنید) و از شما تقلید نماید.

ب) واژه‌هایی مثل (آ، او، ای، و...) را با صدای بلند و آهنگ ثابت بیان کنید و از کودک بخواهید تکرار کند.

نکته: تقلید واژه‌ها یکی از عوامل مهم برای آموزش گفتار است.

ج) مورد (ب) را با یک سیلابی‌های مشابه و بی‌معنی مانند: ما، ما، ما/ دا، دا، دا/ و... اجرا نمایید.

د) تقلید دوهجایی‌ها مثل (او-ای، بو-بی، و...) را با کودک تمرین کنید.

ه) در سطوح بالاتر از کودک بخواهید تک کلمات معنی دار را تکرار کند.

نکته: آنچه که بسیار اهمیت دارد این است که وقتی کودک تلاش می‌کند و توان خود را با این تلاش بالا می‌برد هرگز نباید تولید اصوات او را تصحیح کنید بلکه اشتباهات او را در مراحل بعدی تصحیح کنید. (راهنمای استثنایی، ۱۳۸۰ ص ۶۶ و ۶۷)

نکته: توجه داشته باشید جهت تسهیل در امر تقلید بصورت گفتاری یکی از فعالیت‌های این است که ابتدا شما یا مادر از صداسازی‌های کودک تقلید نمایید. به عبارتی هر صدایی که کودک تولید می‌نماید، مربی صدای مشابهی تولید نماید. و در مراحل بعد او از شما تقلید نماید.

توجه: برای این قسمت از گفتار درمان‌گر کمک بگیرید.

بخش هفتم

توجه

- اقداماتی که برای افزایش میزان توجه و تمرکز (بویژه برای کودکان مبتلا به بیش‌فعالی) انجام می‌شود را در مجموع می‌توان به ۴ گروه دسته‌بندی کرد. شامل:
 - الف) دارودرمانی
 - ب) تمرینات مستقیم با رویکرد رفتاری (شکل‌دهی)
 - ج) تمرینات مربوط به رویکرد عصب‌شناختی
 - د) تمرینات مربوط به رویکرد شناختیتمرینات زیر با توجه به رویکردهای بالا تکالیفی را ارائه می‌دهد:

رفتارهای مربوط به گوش دادن و نگاه کردن

فعالیت‌های پیشنهادی

- ۱) از شیوه‌های مختلف جلب توجه استفاده کنید. مثلاً کودک را با نام کوچک صدا کنید، دستهایتان را بهم بزنید، چراغ را روشن و خاموش کنید.
- ۲) کودک را در دامانتان بگیرید، با او غان غون کنید.
- ۳) از آینه یا وسایل کمک آموزشی برای خودیابی استفاده نمایید.
- ۴) توجه کودک به سوی غذا و یا اشیاء صدا دار جلب کنید.
- ۵) از کودک بخواهید قسمت‌های مختلف بدن را روی تصویر نشان بدهد.
- ۶) ساعت و یا شیء صدا داری را پنهان کنید و از کودک بخواهید از طریق شناسایی محل صدا، آن را پیدا کند.

۷) توجه کودک را به کارتون، اجرای نمایش، برنامه‌های موزیکال جلب نمایید.
(گوردون، ۱۳۷۵، ص ۴۰، ۴۲ و ۴۳)

وسایل کمک آموزشی

در تمرینات توجه و تمرکز در درس پایه، کلیه‌ی وسایل کمک آموزشی می‌تواند مورد استفاده قرار گیرد و در خیلی موارد می‌تواند مشترک باشد. مثلاً نخ و مهره، میله و تخته درتش و ریزو ...

فعالیت‌های پیشنهادی

الف) استفاده از پازل‌ها و جورچین‌ها (در تمرینات مربوط به تمیز و طبقه‌بندی و...)
ب) ردیف کردن و الگوسازی (در تمرینات ادراک بینایی، تمیز بینایی و ادراک فضایی و...)
ج) میخ و تخته (در تمرینات توجه بینایی، هماهنگی بینایی- حرکتی و...)
د) نخ و مهره (در تمرینات توجه بینایی، هماهنگی بینایی- حرکتی، یکپارچگی دوطرفه و...)
و سایر وسایل کمک آموزشی که در هر قسمتی از تمرینات پایه مورد استفاده قرار می‌گیرند که در این بخش نیز کاربرد دارند.

دارودرمانی

معمولاً داروی متیل فنی دیت که نام تجاری آن **Ritalin** است برای تقویت توجه استفاده می‌شود. (این دارو از دسته داروهای محرک است. موارد دیگری مثل **desoxyn**، **dexedrine** و..... نیز استفاده می‌شود) (این داروها باید توسط پزشک متخصص اعصاب و روان یا مغز و اعصاب تجویز شود).

تمرینات مستقیم با رویکرد رفتاری (شکل دهی)

شامل انجام انواع فعالیت‌های مستلزم توجه (دیداری- شنیداری) و کنترل هدایت شده به همراه ارائه تقویت کننده برای شکل گیری این رفتارها و افزایش تدریجی زمان تحمل کودک در اجرای آن فعالیت می‌باشد.

در این قسمت مواردی از قبیل تمرینات هماهنگ‌کننده چشم و دست (رنگ‌آمیزی، چیدن مکعب رویهم و نخ و مهره و...) و تمرینات ردیابی شنیداری، جهت‌یابی بازیهای شنیداری و... قابل‌اجراست.

تمرینات مربوط به رویکرد عصب‌شناختی

الف) انواع تحریکات دهلیزی (vestibular): تمریناتی که تحریک‌کننده حس تعادل هستند.

مثل راه رفتن روی تخته‌ی تعادل، لی‌لی رفتن و...

ب) تمرینات مربوط به اصلاح نواقص حسی و یکپارچگی حسی. (فعالیت‌های پیشنهادی را از کاردرمانگر بخواهید)

این قسمت توسط کار درمان‌گران طراحی و اجرا می‌گردد.

تمرینات مربوط به رویکرد شناختی:

هرچه میزان شناخت و درک افزایش پیدا کند توجه کودک بیشتر خواهد شد، همچنین زمانی که پدیده زبان درونی شکل می‌گیرد و قدرت تفکر در کودک رشد می‌کند میزان توجه کودک بیشتر می‌شود و کودک با تفکر و پرداختن به محتوای درونی ذهن خود نیاز کمتری به محرکات بیرونی خواهد داشت. لازم به ذکر است بسیاری از فعالیت‌هایی که کودکان بدون مشکل، خود را ساعات زیادی با آن مشغول می‌کنند نیازمند درک و تفکر هستند از این موارد می‌توان به انواع بازیهای نمادین و یا توجه به کارت‌تون و داستان اشاره کرد برای این مورد تمرینات زیر مناسب است.

آموزش بازی نمادین

برای آموزش بازی نمادین شما یا مادر باید مرحله به مرحله بازی (مثلاً عروسک بازی) را به کودک بیاموزید به این شکل که مثلاً در عروسک بازی قسمتی از بازی مثل خواباندن را عملاً به کودک نشان داده برای وی شرح دهید سپس از کودک بخواهد او نیز انجام دهد. پس از اینکه کودک این مرحله را آموخت، می‌توانید مرحله دیگری را به کودک آموزش

دهید. سپس تلاش کنید تا کودک بتواند مراحل را به طور پیوسته اجرا نماید. مثلاً "عروسک را از خواب بیدار کند، سپس دست و صورت او را بشوید و....."

نگاه کردن به کارتون یا سایر برنامه‌های تلویزیونی: توجه به کارتون نیازمند وجود توانایی شناخت، درک زبانی و تفکر در کودک است. کودکانی که به این مرحله نرسیده‌اند معمولاً علاقه‌ای به کارتون‌های داستانی نشان نمی‌دهند و بیشتر به برنامه‌های موزیکال و پرتحرک و یا تبلیغات تلویزیونی که معمولاً کوتاه، برجسته و دارای تغییرات زیاد است توجه می‌کنند.

برای افزایش فراخنای توجه کودکان، می‌توان ابتدا از مواردی که ایشان دوست دارند شروع کرد. برای مثال ابتدا می‌توان از برنامه‌های تبلیغی و پرتغییر استفاده کرد و بتدریج درمیان آن‌ها قسمتی از یک کارتون داستانی به میزان کوتاه و به شکل تکراری ارائه دهید. وقتی کودک به برنامه نگاه می‌کند مادر باید کنار وی باشد، او را کنترل کند و دائم از طریق توضیح، اشاره و سؤال و جواب حواس وی را به سمت تصویر جمع کند. بتدریج کارتون (کارتونی که موضوع داستانی دارد) طولانی‌تر می‌شود و مادر باید تلاش کند قسمت‌های مختلف داستان را بهم ربط دهد تا کودک بتواند موضوع را درک کند.

(کارتون داستانی تکراری + مادر + کنترل + سؤال و جواب + نوازش و خوراکی)

بخش هشتم:

تمیز و طبقه‌بندی

منظور از تمیز و طبقه‌بندی این است که کودک اشیاء و پدیده‌ها را بر مبنای یک یا چند صفت از یکدیگر جدا نموده و سپس آن‌ها را گروه‌بندی نماید. تمیز دادن اشیاء می‌تواند بر مبنای صفاتی مثل شکل، رنگ، حجم، جنس، اندازه و... باشد. حتی در سطوح بالاتر ممکن است موارد انتزاعی مثل صفات تشخیصی، ویژگی‌های نوع و... مبنای طبقه‌بندی قرار گیرد. در اینجا ما تمریناتی برای تمیز و طبقه‌بندی اشیاء بر مبنای صفات عینی‌تر ارائه نموده‌ایم و موارد انتزاعی در دروسی مانند علوم یا ریاضی مطرح می‌شود.

جور کردن اشیاء بر مبنای شکل

در اینجا هدف این است که کودک بتواند اشیاء و تصاویر مثل هم را کنار هم قرار دهد و جور نماید.

فعالیت‌های پیشنهادی

- الف) تعدادی شیء شبیه به یکدیگر مانند چند فنجان، چند قاشق را در اختیار کودک قرار دهید و از او بخواهید، اشیاء مشابه را کنار هم قرار دهد.
- ب) از کودک بخواهید اشیاء مشابه در داخل ظرفی که محتوی چندین شیء مشابه آنهاست قرار دهد.
- ج) در سطوح بالاتر می‌توانید تمرینات فوق را با احجام و اشکال هندسی انجام دهید.

د) چنانچه تمرینات فوق را به خوبی آموخت به مرحله جور کردن تصویر با شیء به شرح زیر پردازید:

- جور کردن توپی گرد با تصویر شیء ای همانند آن.
- جور کردن توپ با تصویر توپ (اشیاء دیگر را نیز می‌توانید جور کنید).
- جور کردن تصویر توپ با تصاویر دیگری که شبیه تصویر اول است. (یعنی هر دو توپ شبیه هم).
- جور کردن تصویر توپ با تصویر دیگری که با تصویر اول اندکی تفاوت دارد. (یعنی دو توپ باهم فرق داشته باشند.)

(جانسن، ۱۳۶۳، ص ۲۱۰ و ۲۱۵)

جور کردن رنگ‌ها

یعنی کودک بتواند وسایل، اشیاء و تصاویر را برحسب رنگ‌شان جدا و جور کند.

فعالیت‌های پیشنهادی

- الف) قطعات رنگی یا تکه‌هایی از کاغذ که دارای دو رنگ مختلف هستند را در اختیار کودک قرار دهید تا آن‌ها را بر مبنای رنگ جدا نماید.
 - ب) تمرین بالا را با مهره‌های رنگی نیز می‌توان اجرا نمود.
 - ج) زمانی که از یادگیری تمرینات فوق اطمینان حاصل نمودید، می‌توانید این تمرین را با دیگر وسایل موجود مانند ماشین‌های رنگی، مهره‌های رنگی و... اجرا نمایید.
 - د) بخواهید تیله‌هایی که رنگ‌های مختلفی دارند را جدا نماید و سپس هر یک از تیله‌ها را بر روی صفحه‌ی حفره‌دار، در خانه‌ی هم‌رنگ همان تیله قرار دهد.
- (همان منبع، ص ۲۱۹)
- نکته: توجه کنید که در ابتدا باید اندازه و شکل اشیاء یکسان باشد. تنها از نظر رنگ با هم تفاوت داشته باشند و بتدریج به سمتی حرکت کنید که اگر شکل اشیاء نیز متفاوت است، توجه کودک فقط به رنگ آن‌ها باشد.

جور کردن احجام

یعنی کودک بتواند وسایل را از جهت اندازه تشخیص داده و طبقه‌بندی کند.

فعالیت‌های پیشنهادی

الف) از دو ظرف، یکی محتوی اشیاء "بزرگ" و دیگری محتوی اشیاء "کوچک" استفاده کنید و به کودک دو یا سه شیء بزرگ و کوچک بدهید و از او بخواهید اشیاء بزرگ را در ظرف اشیاء بزرگ و اشیاء کوچک را در ظرف اشیاء کوچک بگذارد. (ب) می‌توانید از اسباب بازی نیز استفاده کنید مثلاً ماشین‌های بزرگ را یکطرف بگذارید و ماشین‌های کوچک را در طرف دیگر. (همان منبع، ص ۲۲۲ و ۲۲۳)

بخش نهم:

بازی

در کودکانی که در مراحل مختلف رشدی یا ذهنی دچار نقص می‌باشند بازی نیز مانند هر مهارت دیگری با مشکل روبرو می‌شود. حال با توجه به نقش بسیار مهمی که بازی در شکل‌گیری مفاهیم و مهارت‌های فردی و اجتماعی در کودکان دارد، در این قسمت تمریناتی برای آموزش بازی در نظر گرفته شده است.

بازی آزاد

بازی آزاد عموماً شامل فعالیت‌های حرکتی و بی‌هدف مثل بالا و پایین پریدن و دویدن و... می‌شود و شما می‌توانید از طریق همراهی با کودک در این بازیها مشارکت وی را جلب کنید و بتدریج بازی‌های وی را هدفمند نمایید.

فعالیت‌های پیشنهادی

الف) کودک را به آرامی تکان دهید، بالای سر بگیرید و تابش دهید، به او بخنید و در او انگیزش کلامی ایجاد کنید و بازی‌ای را که موجب واکنش می‌شود تکرار کنید.

ب) فعالیتی را انتخاب کنید که کودک از آن لذت می‌برد، در واقع شرکت کردن در بازی‌ای که کودک شروع کرده است و مشارکت شما در فعالیت‌های کودک باید برای او رضایتبخش باشد. مثلاً به نوبت زدن روی میز و یا گذاشتن اسباب‌بازی یا برگرداندن اسباب‌بازی پرتاب‌شده توسط کودک، با کودک دویدن و با هم مسابقه دادن و...

ج) در سطوح بالاتر به کودک دالی کردن و یا بازی قایم کردن اسباب بازیها و سایر بازیهای کودکان را یاد دهید. تلاش کنید که توجه کودک به بازی جلب شود و نسبت به آن واکنش نشان دهد. سعی کنید با ادای کلمات هیجان انگیز، سروصدا راه انداختن و خندیدن، کودک را برانگیزید. (همان منبع، ص ۶۰ و ۶۱)

نکته: عبارتی در این فعالیت ابتدا شما یا مادر با فعالیت‌های کودک همراه و هم‌نوا می‌شوید و بتدریج تلاش می‌کنید تا کودک در بازیها از شما پیروی کند.

بازی نمادین:

بازی‌های نمادین که طی آن کودک یک نماد یا مفهوم را وارد بازی خود می‌کند، این گروه از بازیها نقش بسیار مهمی در رشد شناختی، اجتماعی، تفکر و شکل دهی رفتار کودک بازی می‌نمایند. بنا بر این پیشنهاد می‌شود از سطوح مختلف بازی نمادین به میزان زیادی در برنامه‌های آموزشی خود استفاده کنید.

در این قسمت کودک باید بتواند با وسایلی مانند توپ، ماشین و عروسک، بازی‌های کودکانه و هدفمند را انجام دهد.

فعالیت‌های پیشنهادی

- الف) ماشینی را به دست کودک بدهید تا آن را حرکت دهد و صدای ماشین را تولید کند، بنزین بزند و...
- ب) در مرحله بعد می‌توانید از کودک بخواهید با وسیله‌ای مانند بشقاب (که بجای فرمان ماشین در دست گرفتن است) ادای رانندگی را درآورد.
- ج) از کودک بخواهید عروسک را بغل کند، ناز کند، غذا بدهد، بخواباند و.....
- نکته: به تمرین آموزش بازی نمادین در قسمت توجه مراجعه نمایید.
- د) تمرین فوق را با کمک عروسک‌ها به صورت نمایش اجرا نمایید.

بازی گروهی

در بازی‌های گروهی کودک ضمن آنکه تعامل با کودکان دیگر را یاد می‌گیرد، مفاهیمی مانند رعایت نوبت، همکاری، رقابت و... را نیز یاد می‌آموزد.

فعالیت‌های پیشنهادی

الف) برای کودک فرصتی فراهم آورید تا با سایر کودکان باشد و ترتیب بازی و فعالیتی را بدهید که دو کودک بتوانند در آن شرکت کنند و هر نوع واکنش دو کودک نسبت به یکدیگر را تشویق کنید و پاداش دهید.

ب) در بازی گروهی می‌توانید کودکان را به دوگروه تقسیم نمایید به هر یک از کودکان گروه پنج مهره دهید. سپس قوطی‌ای را وسط میز بگذارید و به کودکان توضیح دهید که هر کدامشان با شنیدن اسم خود یک مهره به داخل قوطی بیندازد و در صورت لزوم به وی کمک کنید. دقت کنید که هر یک از کودکان فقط وقتی که نامشان برده می‌شود، یک مهره را به داخل قوطی بیندازد. زمانیکه بازی را آموختند می‌توانید ترتیب بازی را عوض کنید و این بار هر یک از کودکان به نوبت یک مهره از داخل قوطی بردارند. رعایت نوبت توسط فعالیت‌های دیگری مانند فروکردن میخ‌های چوبی در صفحه‌ی مخصوص، نخ کردن مهره‌ها و... نیز یاد داد.

ج) یادگرفتن نام سایر کودکان در واکنش مناسب نشان دادن نسبت به کودکان دیگر؛ مثلاً: "جمشید" یک مهره به "منوچهر" بده، منوچهر مهره را به داخل قوطی بیندازد. (همان منبع، ص ۶۲ و ۶۳)

د) توپ‌بازی دونفره یا بازی "یک شوت خوب" را به کودک یاد بدهید.

ه) بازی‌هایی مثل فوتبال، وسطی و... را به کودک یاد بدهید.

و) بتدریج به سمت بازی‌هایی حرکت کنید که هدفمندتر هستند و مفهوم و قانون ویژه‌ای را دنبال می‌کند مثل قایم‌موشک، دزد و پلیس و...